

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

№ 116
(17917)

2010 чылдың
сентябрь 30,
четверг

Садар өртээ
5 рубль.

e-mail: shyntuva@mail.ru

Шинтидел-политиктиг солун

ОКТАБРЬ 1 – Бүгү-делегейниң улуг назылыг кижилер хүнү ыр чедирешкени

Хүнүлүг хоочуннары пенсионерлери! Тываның улуг назылыг кижилериниң чүрөктүн ханы-чедирген байырывысты көрүңер! Хүнүлүг эрес-дидим чоруу күш-ажылы-биле бистиниң республикавысты, хоочунысты болгаш суурлары-удуп тургускан болгаш аткан кижилерни бөгүн дөдүп турар бис.

хоочуннарынга болгаш киржикчилеринге хамаарыштыр өөрүп четтиринишкинниң онзагай сөстөрүн чу-гаалаар апаар. Силерге улуг шылгалдаларның үлүг-хуузу онаашкан. Силер Төрзүн чурт дээш демисе-жип, Тиилелге дээш тылга ажыл-дап, хоозураан улус ажыл-агыйын катап тургузуп турган силер.

Бөгүн-даа амыдыралдың хажызынга артпайн, ак сеткилдиг ажылыңарны уламчылап, хуу үле-геринер-биле аныктарны кижилеринге

зидип турар силер.

Тываның болгаш Россияның келир үези дээш улуг салгалдың кижилериниң сеткилин ханызындан сагыш салыр чоруу бистерниң хамааты хүлээлгелеривисти күүсидиринге үлегер болуп турар. Ол дугайын хөй-ниити амыдыралының айтырыгларын шипирлээринге хоочуннарың идеккейлиг киржилге-зи, соңулда участоктарыңа оларның хөйү-биле кээриниң чаңыл апарганы бадыткап турар.

Силерни магадап база силерге чоргаарланып чоруур бис, хүндүлүг хоочуннар! Силер күш-ажылга ынакшылдың, чүткүлдүг чоруктуң болгаш ат-алдарның үлегери болуп

чоруур силер. Силерниң билиглеринер болгаш байлак арга-дуржул-гаңар биске эң-не эргежок чугула.

Бистин аравыста силерниң барыңар дээш четтирдис!

Силерге быжыг кадыкшылды, сагыш-сеткилдин оожургалын, эки сеткил-хөөннү, аас-кежикти, чаагай чорукту болгаш хөй-хөй чылдарда чурттаарыңарны сеткиливис ханы-зындан күзедивис.

Силерниң аал-ораныңарга байырлалдар элбек болзун, силерниң төрзүн болгаш чоок кижилеринерниң ынакшылы болгаш кичээңгейи силерни кезээде чылыдып чорзун!

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.
Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга
палатазының даргазы В. ВАЛЬКОВ.
Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер
палатазының даргазы Х. МОНГУШ.

Чазак Даргазының
ажыл-албаны

ДЕМНИГ БОЛЗУВУССА...

Республиканың онкодиспансери чоокта чаа 60 харлаан юбилейин демдегледип эрттирген. ТР-ниң Чазаның Даргазы Шолбан Кара-оол байырлал хемчеглериниң үезинде Москва хоорайга сургакчылап турганы-биле бо коллективке юбилейин таварыштыр байыр чедирип, сентябрь 29-та, дүүн, четкен.

Хүндүлүг эмчилер, онкодиспансерниң ажилдакчылары, силерниң байырлалыңар эрте-даа берген болза, онза байырланчыг хүлээлгени, орай-даа болза, күүседип, байыр чедирерин чөлшээрер көрүңер. (Боодал чечекти онкодиспансерниң кол эмчизи А.А.Шивит-оолга сунгаш, ханага азар чорукту сунду). Бистин бо ужуражылгавыс кончук дүшкүрлүг үеде, соңулдалар бүдүүзүнде эртип турар болганда, силерге эрткен референдумга идеккейлиг киришкениңер дээш өөрүп четтиргенимни илередип, бөгүңү байдалдарның дугайында чугаалажырынче чаладым — деп, Шолбан Валерьевич чугаалааш, «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязының программаларының шугуму-биле кылып чоруткан ажылдары-биле таныштырды.

Кадык камгалал адырының хоочуну, эмчи сестразы Кимаа Айыжыевна Ооржак республиканың чурттагы чонунуң бир дүвүредип чоруур айтыры хөмүр-даш өртээниң өзүп турарының дугайында айтырыгны салган.

Чурттуң казымал байлаа ол байлактың чыдып турар чериниң эвес, а чурттуң өнчүзү болур. Ынчангаш республиканың Чазаа хөмүр-даш уургайының ээзи кым болур ужурлугул деп айтырыгны шиптирлелес, ону РФ-тиң Чазаның тодаргай яамызынга эрткен аукцион езугаар илередир. Ынчал кээрге, ол аукционга тиилеп алган өнчү ээзи бодунун өртзүн тургузуп алыр. Ынчалза-даа ТР-ниң Чазаа, монополияга удур албан ТР-ниң чаргы-чаалы чарар судунче хөмүр-даш өртзүн өстүрүп турарының дугайында айтырыгны шиптирлеп бээри-биле дилегни кириген. Ол суд сентябрь 30-де эртер дээрзин хуралга дыңнаткан. Тодаргай харыыны алгаш, Кима Айыжыевна хуралдың киржикчилеринге: «Бир эвес чаңгыс аай үзел-бодалдыг болгаш демниг болур болзувусса, амыдыралывыс деңнели экижиир» — деп чугаалады.

З.Д. Саая бажың оочурунун, Е.В.Хоюган 15 дугаар школа-лицейде байдалдың, Н.П. Прибытко «Чаңгыс демниг Россияны» хөй-ниити хүлээп алыр черлериниң, В.К. Седип эмчи ажилдакчыларының акша-шалыңының дугайында айтырыгларны онза ужуражылганы ажылгап, Шолбан Валерьевичке салып, тодаргай харыыларын алган. (Бо дугайында материалды дараазында номчуур силер).

ХООЧУННАРГА МӨГЕЙИГ

ОКТАБРЬ 1 — Бүгү-делегейниң улуг назылыглар
ү. Бо хүннү кажандан эгелеп демдегледип эгелээ-
?

Алтын декабрь 14-те КНО-ниң Ассамблеязының хү-ныи шиптир-доктаалының ю болур. Азы ук доктаал чылдың декабрь 14-те тганы ол. 1991 чылдың ок-ден эгелээш Улуг назы-лунуң дыка хөй чурттарда эртирип турар апарган. Оттардан Россия база-ла бооан. Тывага бо чырык чылдардан эгелеп дем-телзэн. Бо чылын октябрь тг назылыглар хүнү деп доктаал 20 чыл бооп ту-лур чылын ол хүннү дем-ты байырлап эгелээнинден чыл ою болур. Ынчангаш ылыглар бо чылын база чылын юбиларлар болуп

нын чырыткылыг, улуг байырлалын таварыштыр оларга байыр чедирип, демдегледип эрттирер апарган. Чогум канчаар эрттирип турарын түннеп чугаалаары берге, чүге дээрге ында удуртукчуларның, идеккейжилер-ниң арга-дуржулгазындан кол хамааржыр. Колдуунда улуг байыр-лал кылдыр эрттирип турар дизе, мында частырыг чок. Хоочуннар чыгылып кээр, оларны шайладыр, суй белек сунар, байыр чедирер, бүгү-ле экини күзээр дээш, оон-даа өске.

Улуг назылыглар хүнүн коллек-тив бүрүзүңге эрттирип турарын, байыр чедирип, оларга кичээңгей салырын хоочуннар организациязы чедип алыр сорулгалыг.

Амгы үеде хоочуннарың шипти-пирлеттинмейн турар айтырыглары хөй бе деп айтырыг тургустунуп келир. Пенсия өзүп, улгадып турза-

даа, олар пенсионерлерниң чогу-мчалыг амыдыралын хандырбайн турар. Пенсионерлер чурттагы чоннуң эң ядыы кезээ турган бол-гаш ыңдыг бооп артар-даа. Чүге дээрге, бирээде, аш-чем өртзү хүн бүрүде өзүп олар-дыр. Садыг-базаарга кире бээрге, эът аймааның кандызы-даа бар, баартактарда долдур делгеп каан болур. Улус чүге ону садып албазыл? Өртзү улуг, шынары куду болурга садып албайн турары чөл боор. Мөң эъттин бир килограммда өртзү 250-300 рубль болур-дур, а чамдыкта 400-даа чеде бээр. Бөдүүн чонга, ылаңгыя пен-сионерлерде, ыңдыг акша кайда чүвөл. Балык өртзү эът өртзүндөн кудулавас. Эът, балык аймаан чивейн турар пенсионерлер, хоочун-нар, улуг назылыглар эмгежок дизе, мында кандыг-даа чазыг чок. Ийде, эм-таң өртзү хүнү-биле эвес, шагы-биле өзүп турар. Телевизор, радио-да дамчыдып турар медээлерден дыңнаарга, кижилер хенертен чок апарган боор-дур. Оон бир чылда-гааны эм-домнуң чок азы чедишпейн турарында деп бодаар мен. Бар-даа болза, өртзү улуг, улус аңаа күш четпес. Аарыг кижилер эм манап чыткаш, чок болур. Инвалидтерни, чиигелде алыкчыларын халас эмне-биле хандыра деп чүве хоозун аазаашкын болган деп чүвени бүгү чон билер. Ынчангаш дыка хөй хоочуннар, пенсионерлер социал пакеттен ойталап турар. Социал пакеттиг кижилер халас эм алыр, санаторий-курортка дыштаныр пу-тевкалар алыр эргелиг дээр. Сана-торийке путевканы оочурга адын бижиткеш, үш чыл болгаш келир сен деп каар.

Коммунал телевидерлерниң док-тааткан өртектери хөлүн эрттир бедик бооп турар. Пенсионерлер-ниң бичи алыр акшазының 30-40 хуузу ынаар чоруй баар. Ону куду-

ладып шуут чадашкан чүве-дир. Бо айтырыгларны чогуумчалыг кылдыр шиптирлелес болза, улуг назылыг-ларның амыдыралы кажан-даа өөндөлөс, экиживес. Олар дээр-ге боттарының анык назынын, кадыкшылын, күжүн чонга, ниити-лелге, күрүңе берген улус-тур. Хоочуннар арткан назынын эки хандырылгалыг чурттап эртер ужурлуг. Күрүңе ону кылып шы-даар. Ындыг турбуже чамдык «дүжүметтер» улуг назылыгларны тооп көрбес, оларны хөй-ле азырап тур бис дээн хөөннерниң бары хомуданчыг. Кандыг-даа кижилер улуг назылыгларга, бөгүн эвес-даа бол-за, даарта ыяп чеде бээр. Ол оруктан кым-даа чайлап шыда-вас. Хоочуннарга, инвалидтерге, пен-сионерлерге эки хамаарылгалыг чораан кижилер соң даарта бар-гаш, эң буяңныг кижилер болур дээрзинге бүзүрөс аргажок.

Хүндүлүг улуг назылыглар, бистин хүнүвүс-биле изиг байыры силерге чедирбишаан, кадык-чаагай, аас-кежиктиг, узун назылыг болуруңарны чүрөктүн ханызындан күзеп артым.

Кара-оол МАСПЫК-ООЛ,
Хоочуннар чөвүлелиниң дар-газы.

Шылгараңгай хоочуннары, Кызыл хоорайның
хамаатылары: чогаалчы Екатерина Танова,
башкы Регина Бегзи.

Аяна БИЧЕ-ОЛ

ХАНЫ УТКАЛЫГ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Бо дыштаныр хонуктарда республикага РФ-тин Чазаның Даргазы В.В.Путин, оон оралакчызы, РФ-тин Чазаның аппаратының удуртукчузу Сергей Собянин база РФ-тин онза байдалдар сайды, «Чаңгыс демниг Россия» партияның Дээди чөвүлелинин удуртукчуларының бирээзи С.К. Шойгу олар кыска дыштанылганының үзүндө кээп чораан. В.В. Путин бодунун оралакчызынга Тываның катаптаттынмас каасчараш бойдус-чурумалдарын көргүзери-биле эдиртип алган. Бо удаада Владимир Владимирович Чаа-Хөл кожуунунуң девискээринге фото-аңнаашкын чоруткан. Аңгы-аңгы черлерге чажыра тургузуп кааны фотоаппараттарның дузасы-биле олар Кызыл дептерге кирген, ховар дээн те-чүманы, ирбишти оон-даа өске аң-меңни тырттырып алырын оралдашканнар. Бедик аалчыларның дыштанылганы ийи хонук үргүлчүлээн. Оон иштинде ТР-ниң Чазаның Даргазы Ш.В. Кара-оол В.В. Путин-биле республиканың социал-экономикага хөгжүлдээзиниң айтырыгларын чугаалажыр аргалык болган. Ук чугааның түннелинде В.В. Путин октябрь 25-те Москвага Тываның хөгжүлдээзинге, а тодаргайлаар болза, Кызыл — Курагино демир-орук тудуунун чорудулгазынга хамаарышкан РФ-тин Чазаның тускайжыткан хуралын эрттирер шийтпирни хүлээп алган.

Кыска дыштанылга соонда С.К. Шойгу республикага чаңгыс хүннүн ажил-херекчи сургакчылаашкынын чоруткан. Чаңгыс хүн дургузунда ол хөй чүүлдер кылып, республиканың

хөй-ниитизиниң аңгы-аңгы төлээлери-биле янзы-бүрү ужуражылгалар чорударын четтигипкен. Чаңгыс хүннүн дургузунда аңаа республиканың хөгжүлдээзинге кириген ачы-хавыязы, амгы үеде кылып чорудуп турар ажил-херээ дээш Тыва Республиканың Күрүнө шаңналының лауреады атты база тывыскаан. Күрүнө шаңналын С.К. Шойгуга ТР-ниң Чазаның Даргазы Ш.В. Кара-оол чаа септеттинген В.Кок-оол аттыг хөгжүм-шии театрының сценазынга тывыскаан. Аңаа Сергей Күжүгетович чоокта чаа үндүргени «Урянхай. Тыва дептер» номунун таныштырылганын чоруткан моон мурнунда бижээн турган бис. Ук ужуражылга үзүндө С.К. Шойгуну оон чаңгыс чер-чурт-туглары кайы хире үнелээрин, хүндүлээрин база аңаа кайы хире ынаан долу зал херечилээн. Ол бүгү чыылган кижилерниң аңаа чылыг хамаарылгазын күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуну, Тамара Чаш-ооловна Норбуну: «Экии, Сереженька! Сээң мындыг улуг эртемден, улуг салдарлыг кижиге болу бергениңге өөрүп чор мен, оглум. Чүгле сен бодуну камнап чоруп көрөм!» — деп, оон сагыш-сеткилиниң ханызындан үнген сөстери долзу-биле илереткен. Ол ышкаш Т.Ч. Норбу «Үстүү-Хүрээ» хүрээзинге ажилдап чораан, бедик эртем-билигил, 5 аңгы дыл билир турган бирги тыва лама Лобсан Чамзының дугайында бижээни эртем ажилын Сергей Күжүгетовичке өөренип көөрү-биле дамчыткан. Бодунун талазындан башкызынга Сергей Күжүгетович «Тыва дептер» деп номун белекке

сөңнээн.

Республиканың эртем-билигил хөй-ниитизи-биле ужурашкан соонда, Россияның Маадыры оон аныяк-өскени-биле И.Ярыгин аттыг спорткомплекске ужуражылганы кылган. Аңаа ону республиканың чоргааралы, хостуг хурешке делегейиниң мөңгүн чемпиону Лориса Ооржак уткуп, чаа септеттинген спорткомплексти сонуургаткан. Экскурсия соонда С.К. Шойгу Тываның өөредилге черлериниң төлээлери база спортчулары-биле ажил-херээнге хамаарышкан, «Чаңгыс демниг Россия» партияның төлөвилелдериниң дугайында дээш, оон-даа өске. Салган айтырыгларны бирээзи республикада боттанып турары «Тос эртин» төлөвилелдинге хамаарышкан: «Сергей Күжүгетович, а силер Тываның тос эртинезинге чүнү киририн саналдап болур силер?» — деп, аныяктарның бирээзи сонуургаан. Аңаа ол: «Мээң бодалым-биле, Тыва — бүрүнү-биле эртинелер дизай-дир. Чижээ, Хемчик хеми — езулуг-ла эртин, Пор-Бажыныс — база-ла эртин-дир. Оон ырак эвесте баштайгы суг электри станцияның артынчыларын казып тыпкан ийик чоп. Ол база эртин-дир деп санаар мен. Азы болза, Убса-Нур ыйгылаажы. Ол черниң хемнери бөмбүрзектиң хары угда үш аңгы океанынче агып чыдар. Тыва ышкаш мындыг кайгамчык, бичи девискээр иштинде мынча

Лориса Ооржак С.К. Шойгуну спорткомплекске савазынга сонуургадып эдирткен.

хөй онзагай чүүлдер бар черни моон өске кайы-даа тыппас силер» — деп харыылаан.

Чоруурунун бетинде Сергей Күжүгетович «Сүбедей» спорт комплекзинге хоккейниң улуг болгаш бичи командаларынга спортчу хептер комплектилерин байырлыг байдалга тывыскаан. Оларны тыппып тура: «Бо хептер силерге моон-даа сонгаар улуг-улуг спортчу чедишкыннер чедип алырынга дузалаар болзунам» — деп, ол хоккей ойнакчыларынга күзеп каан. «Сүбедей» спорт комплекзиниң тудуу база оон деткимче-биле туттунганын номчукчулар утпаан боор.

Түннелинде чугаалаксаарым болза, кайы-даа ужуражылга

үзүндө Сергей Күжүгетович баштак чугаазы-биле катты кааптары-биле ылгалды. Оон баштак чаңының дугайында мурнунда чүгле оон чоок турган кады өөренип турганын классчыларының, класс башкызының чугаалап турганын дыңнаан мен. Бо удаада ол баштак кижиге бодум караам-биле көөр, биле дыңнаар аас-кежикти дум. Мындыг берге, харысалгалыг ажил-херек удуртуп чорза-даа, шап ол кижизиг шынарын чидирер чорууру онзагай-дыр деп мээм. Ай-кыс МАСПЫК-ОЛДЫ тырттырган чуруктар.

Сергей Шойгу республиканың аныяктары-биле ужуражылга үзүндө.

Аныяк хоккейжилер чыскаалыпкан.

2010 чылдың октябрь 10 – Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) бирги чыыжының депутаттарының соңгулдаларының хүнү

РФКП-ниң Тыва рескомунун КЫЙГЫРЫ

Тыва Республиканың хүндүлүг сонгукчулары! Эштер!

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларында чедир санныг хонуктар арткан. Амгы соңгулда кампаниязының биске тодаргай көргүзүп турары, бисче чуглуп келген кризисте ажил эртер арга эрге-чагыргада чүгле чок эвес, ол «бажынче суг куттунарын» ам-даа уламчылавышаан хевээр болуп турар: телевизор дамчыштыр бисти «эки ме-дээлер-биле» төөредип-ле турар, а эрге-чагырга партиязының кандидаттары соңгулдалар эрткен соонда-ла амыдырал аажок дүрген экижи бээр деп арын-нүүр чогу-биле аазап турарлар. Херек кырында байдал шуут сыр дедир

дээрзин бадыткаарда ырадыр барган херээ чок. Коммунал төлөвилер аажок өскөн, чамдык өг-бүлелерге күш четтинмес апарган, ажил чок кижилерниң саны өзүп турар, эм өртээниң аары дээр, оларны садып алыр арга чогуңдан өлүп болур! Бо бергелер кажан төнери шуут билдинмес.

Бо бүгү чүүлдерниң бүгү бурузун эрге-чагыргалар «делегейниң экономикага кризисинче» болгаш американаарже чууй каарын оралдажып турарлар, кандыг-даа экономикага кризис болбаанда-ла Россияда болгаш бистиң республикамыста байдал дыка нарыдап келгенин эки билир бис. Чуртунуң чону чыл санында чүс-чүс муң кижиге кызырып турар, кижилер тоттур чөмчөмөй турар (эът болгаш балык орунуга

чон дайын сөөлүндеги чылдарда дег, огородунун картошказы-биле бораланыр апарган), бүдүрүлгелер болгаш совхозтар сандараттыг, бойдустан курлавырларын оорлавышаан, кем-херек үүлгедииш-киннери болгаш хамчыктар бажын ашкан, чөдүл дугайында эрге-чагыргалар харын чарлап турар, а өкпе аарының дугайын чажырып турар.

Байдал мындыг турбуже, эрге-чагырга болгаш оон партиязы «Чаңгыс демниг Россия» бодунун сандарадыкчы угланышкынын «бүгү чонунун деткимчезин алган» деп ыят чогу-биле мегелеп турар.

Мындыг чүүлдерни шынчы ажил-биле чедип алыр болдунмас дээрзин сарылдыг кижилер билеп турар, бистиң чонувусту чүве бил-

бес деп бодаар бе! Эрежок чугула түннелди чедип алыр дээш эрге-чагырга планын тургузуп алганы чадалчок, административтик курлавырлар ажылгаарга чедишпес деп чүвени «чаңгысдемнигжилер» билеп турар, ынчангаш боттарының кандидаттарынга ажыктыг өске «аргаларны» белеткеп турары магатчок.

Мындыг байдал бистиң чуртувустун төөгүзүндө турган кыйгырыгны сагышка кириер. Ынчан «Турунар! Ада-чурт айыылда-дыр! Халапка удур шупту демиселче!» деп кыйгырып турган болгай. Элдиптиг дыңналыр-даа болза, республиканың бүгү чурттакчыларынче мындыг кыйгырыгны Тываның коммунисти үндүрүп турар:

СОНГУЛДАЛАРГА МЕГЕЛЭЭР ЧОРУКТУ БОЛДУРБАЗЫ-БИЛЕ КАТТЫЖАР ХЕРЕК!

Сонгулда комиссиязының кежигүннеринге бистиң кыйгырымыс. Сонгулдаларны шынчы, хоойлу езугаар эрттирер. Чонун

күзөл-чүткүлүн шын эвес кыл дээн оралдажышкыннарга турунар.

Сонгукчуларга бистиң кыйгырымыс. Октябрь 10-да сонгулдаларга киржир болгаш арын-нүүрүн айтканы-биле сонгукчуга херек!

Сонгулдалар — ол дээрже эрге-чагырга бодунун хамаарышкын илередир чонда арткан кара чыс арга-дыр.

Сонгулдалар — ол дээрже гархтарның, политика суртукчуларның болгаш коррупция аларының коргары кара чаңгыс лу-дур.

Бөдүүн хамаатылар бисте Бир эвес коммунистер дээш боллаар болзувусса, бистиң амыралымысты эки талазынче өскөшүдаар бис!

РФКП-ниң кандидаттары деткиилер!

Бис шуптувус тиилээр бис!

РФКП-ниң Тыва рескомунун

ХАРЫЫВЫС – ЧАҢГЫС ЧЕР-ЧУРТТУУВУСКА БҮЗҮРЭЛ

Сентябрь 27-де Тываның Национал музейинге республика МЧ-териниң кол редакторларының клувунун эллик ужуражылгазы РФ-тиң Маадыры, Орус географтың президентизи, «Чаңгыс демниг Россия» политик партияның үндезилекчилериниң бирээзи, бистиң эллик чаңгыс чер-чурттуувус Сергей Күжүгетовичтин болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Валерьевич Кара-оолдун киржилгези-биле эрткен. Тун удуртукчузу Анна Анатольевна Лачугина ажылганың ажиттынганын чарлааш, боду бир дугаарыгны салыр чөпшээрелди алган:

Хары: — Силерниң ажылдык хайымныг дээрзи, ынчалзажок бодунар-ээн республикаларның алынга сонургалыңар илдеп канчал артып турар силер?!
Хары: — Билбес мен. Ол өрзүн черге ынакшыл бир эвес маңаа депутат к даргазының албан-дур кордап турган болзум, бодаар ыйнаан. Мен кайызынче-даа кордар мен, ынчангаш ол чүгле ээн республикамга ынакшыл. Ол ынакшылым кызылчангаш мен бодумнуң ериминиң кожуун бүрүн кадык амыдыралдыг дээш кожуун бүрүзүн-комплекстери турган бодап чоруур мен.

Хары: — Мен ол айтырыгны өөренип көргөш, харыны дамчыдарын хүлээнип ал тур мен. Ол дугайын мен сонургал айтырып, шинчилелдерни чорудуп, хемчезин алырын кызыдар мен. Мындыг чидиг айтырыг Семипалатинск хоорайның чурттакчыларынга тургустунган, хемчеглерни ал чоруткан бис.
Хары: — Барыын чурттарда статистиканың кандызын билбес мен. Ынчалза-даа бистиң чуртта шахталар чогуур негелделер езугаар дериттинмээн болгаш онза байдалдарны тургузуп турарышын бе?

Хары: — Сөөлгү озал-ондак амгы үениң негелдезинге дүүштүр дерип каан шахтага болганы ол дур. Ында агаарның, агаар базыышкынының деңгели нормадан өскерли бээр болза, ажыл чайгаар (автомат езугаар) турпатар кылдыр дерзэн. Барыын чурттар биле деңгээри таарышпас. Ында климат-даа өске. Бурунгу хүн база бир шахтага озал-ондак болган, өршээлдиг болуп, озал-ондак чайлаттынган. Шахтерларның күш-ажыл төлөвириниң талазы-биле негелдезинде база чылдаган бар.

Хары: — Силер камгалакчы болуп ажылдап, чүс-чүс хоорайларны, муң-муң кижилерни амыттынындан, озал-ондактан камгалап турар-дыр силер. Силерниң бодунарны камгалаар байдалдар тургустунуп турган бе?
Хары: — Ийе. Чаңгыс эвес удаа. Ол муңгаранчыг байдалдарның дугайында сагыммалыңар. 1992 чылда мурнуу Осетияже тайбың күштерни кирип тургаш, берге байдалга таваржы бээривиске, бисти камгалаар дээш улуг ажыл чоруттунган. Хей кижикого-раан. Оон Душанбе хоорайга чаа хүрээ ажыдышкынычче улуг албан-дужаалдыг эжим-биле баар турган бис. Ынчалза-даа мен өскээр чоруур ужурга таварышкан, оруувус ийи чарлы берген. Ол эжим хүрээге бүзүлээшкынге таварышкан деп дыңнааш, ону камгалаар дээш бодум база аңаа бүзүлээшкынге таваржы бердим. Мындыг хевирлиг таварылгалар хей турган. Тьфу-тьфу (столду соктааш), өршээлдиг болуп дооступ турду.

Хары: — Мени Чаа-Хөл Сүме даанда бурган салым-чолу дүвүредип чыг ол — дош адаанга, адаанга баар. Мен күза, ол тускай суг адаан-олгаш аквапарк турган көөр чордум. Мээң ол иң боттанып болур дыгыл?
Хары: — Бассейн тудуун бе-доостувус. Алызында болуп болбас деп?! А

инде тускай чоруду-публиканы удуртуп турары хамаанчокка, деткиир мен деп чугааладыңар. Ол дээрге кым-даа олуруп алыры хамаанчок деп дээни ол бе?
Хары: — Чок. Республиканың удуртулгасынга бурунгаар көрүштүг, ажылдап шыдаар кижилер болза деп көөр болгай мен. Амгы удуртулганы мен ындыг кылдыр көрүп турар мен.
Бир эвес мээң харыым силерниң сеткилерге четпээн болза, мынча деп харыылаарымга чедер чадавас. Республиканы өске чурт эжелеп-даа алыр болза, мен чажып байдалга-даа болза, республикамга дузалажыр мен.
Хары: — «Риск» солунда Тываны Красноярск крайга каттыштырар дээш Шойгу кызыдып турар деп бижиң турар, силерниң ол айтырыгга хамаарылганар кандыгыл?
Хары: — Бир эвес силер солун редактору эртем-билигилг кижилер дугайында чугааны чорудуп, ындыг айтырыгны салып турар болзунарза, хомуданчыг-дыр.
Мээң дугайымда мээң төрзэн республикамда чүү деп-даа бижиң турар. Өске субъектилерниң солуннары оон чүүлдерни алгаш, эде парлап үндүрүп турар болдур ийин. Олар даяныр чүүлдер чокта, ындыг материалдар кажан-даа биживес. Хамык чүүл моон үнүп турары мени дыка хомудадып турар. Бүдүн республикада мени камгалакчы дег чаңгыс-даа кижилер, редакция тыывылбас чор бе? Эң кол чүве — чүү дээш? Мен катап база бадыйткаайн. Республика баштаар дээримге назы-харым улгаткан, ынчангаш ынаар кордавас мен. Депутат кылдыр база бодумну салбайн турар-дыр мен. Чүү дээш?
Чоокта чаа Украинага четкеш келдим. Ында чаңгыс эп-сеткил чок болганындан чуртка беш чыл анаа-ла хилис барган деп чон халактаар чорду. Бисте кандыг ийик. Харын-даа бир чурттуң иштинде субъект болгаш чүгээр. Меңээ өске регионнарда чорумда, бо-ла Тываның болгаш ында солунуң мээң дугайымда чүү деп бижиң турарын айтыра бээр. Ындыг чуртка чорду. Шериг кезектери даштыкы чурттарга дүжүп эгелээр, шериг госпитальдың вертоледун республикага шын-мегени ажылдап тургаш, өске регионнарны мурнай бээрин чедип алдымыс. Бир дугаар кылымал бүүректи республиканың чурттакчызынга салзын дээш база хей күженишкыннерни үндүрдүм. Болдунар-ла чүве болза, төрзэн республикамның чурттакчыларынга дээш корданып эккеп турдум. Ооржактын-даа удуртулганының үезинде, Кара-оолдун-даа удуртулганының үезинде.
Бир эвес ол хоп-нүгүлге бүзүрүп турган улус бар болза, бадыйткаайн: Тывада мээң кандыг-даа өнчүм чок. Кызыл партизаннар кудумчузунда ада-иемниң квартиразындан аңгыда, бистиң мында өнчүвүс чок.
Хары: — Силерниң бут бөмбүүнге хамаарылганар кандыгыл?
Хары: — Мээң турам болза, чуртка беш чыл дургузунда бут бөмбүүнүң команданын акашалап-дырбас ийик мен. Ынчан чурттуң шупту хоорайларынга чурттакчы квартал, суур бүрүзүңе спорт шөлү турар ийик. Ол сан-факт талазы-биле харыы-дыр. А херек кырында бут бөмбүү — кадыкшылга ажыктыг спорт.
Хары: — Силерниң национал маадырыңар кым болуп ту-

рарыл?
Хары: — Республикага кандыг-даа хан чокка кувискаалды кылган маадыр ол национал маадыр-дыр. Салчак Токаның республиканың хөгжүлдезинге кириген үлүг-хуузу хей. Оскар шаңналды алган тыва артист чүге национал маадыр болбазыл?! Товарищтайның намдарын эчизинге чедир өөренип көрбедим. Ол болуп болур деп бодаар мен. Кижилер бүрүзүнүң сеткилерге тааржыры болдунмас. Национал маадыр чурттуң хөгжүлдези дээш улуг базымнарны кылган кижилер. Ол базымнарны кылырда когарал черле турар апар.

Хары: — Бөгүн Шолбан Валерьевич чугаазыңа Путин Силерде ынаныштыг чорукту дыка үнелээр мен деп турганын сактып демдегледим. Силер кижилерниң кандыг шынарларын үнелеп ажылче хүлээп алыр силер?
Хары: — Мен база ынаныштыг, бүзүрелдиг болурун үнелээр мен. Адааргак болгаш чалгаа чорукка хөңнүм чок. Адааргал дыка хей багай чүүлдерни кылырынга салдарлыг. А кажан ол чалгаа-биле каттыжа бергенде, улуг айыыл-дыр.
Хары: — Силерниң яамынарда шыырак команда ажылдап турар болгай. Бо чылын кыш кандыг болурул?
Хары: — Мен ону силерден айтырар бодадым. Бир кезек үеде чурттуң шыырак караң көрнүр кижилерин чыгаш, яамының чанынга лаборатория кылып алдым. Дөрт чыл иштинде ажылдаш, кандыг-даа үре-түннелдиг болбаан. Чүгле чаңгыс кижиниң баш удур чугаалаан медээлери чүгле 4 хуу бүдүп турду.
Бо чылын база кадык-берге кышты манал турар бис. Кандыг-даа караң көрнүр кижилерниң дузазы чокка, шудургу ажылдың түннелинде арга-арыг өрттерин шыдаштывыс, 166 муң кижилер болгаш 24-36 муң санныг техника ол чурттуң онза байдалдан камгалаалынын

күжү-дүр. Ону, бирги ээлчегде, ажылдадыр кывар-чаар чүүлдерге хереглел — Тываның бир чыл дургузунда ажыглар бензин, солярказы-дыр.

Хары: — Чоокта чаа «Шын» солун 85 харлаанын демдегледип эрттирген. Редакцияга болгаш Тываның Журналистер эвилелинге «Шын» солунуң яңзы-бүрү чылдарда төөгүзүңге хамаарышкан материалдар чугула херек болуп турар болгай. Силерниң аңаар Күжүгет Серзеевичиниң сактышкыннары бар болза, берип болур силер бе?
Хары: — Күжүгет Серзеевичиниң амгы үеде кадыкшылы сактышкыннар бижиң арга чок, кошкак, ынчалза-даа эрги материалдарын редакцияга дамчыдып бээрин көөр бис.

Мындыг хомуданчыг «нотага» бистиң ужуражылгавыс доозулду. Ужуражылга соонда Лариса Күжүгетовнага баргаш: «Шын» солун ам-даа чагыдылга талазы-биле бирги черде хевээр. Солун бирги черин чайлап бербес дээш кызып ажылдап, оон хөгжүлдезинге, республиканың хөгжүлдезинге үлүүн кириген редакторларын номчукчулар ам-даа сактып чоруур» деп дамчыдарын диледим. Лариса Күжүгетовна: «Албан дамчыдар мен. Эр хейлер! Ачам ону дыңнааш, дыка өөрүүр дээрзин билер мен» — диди.

Чоокка чедир соңгаар хоорайларга баарга: «Кайыын келген сен?» деп айтырарга: «Из Тувы» — дээрге: «Аа, из Тулы» — деп биллип алыр. «Шушенскоеден ырак эвес черде» — дээрге, Шушенское чурттуглар безин орта билбес болур турду. Ам «Шойгунуң чаңгыс чер-чурттуу шээй сен» деп баар апарган чорду. Мындыг хевирлиг байдалдарга кижилер бүрүзү таваржып турар. Ынчангаш тыва черивисти делегейде алдаржыткан чаңгыс чер-чурттуулустан ол хомудаан сөстөрүн кижилер бүрүзү илип ал, бодамчалыг болурун күзээр кижилер мен.

Сергей Шойгуга Тыва Республиканың Күрүнө шаңналының лауреады атты сентябрь 27-де хөгжүм-шии театрынга байырлыг байдалга тывыскан. Ол 500 муң рубль акша шаңналы болур. Оон чартыын — Чадаананың божудулга бажыңыңа, чартыын республиканың бичии уруглар эмнелгезинге Сергей Күжүгетович дамчыдарын дилээн.

— Мен бодум ажыл-чорудулгам аайы-биле бодумга чедер болгаш артар шыдалдыг кижилер мен. Ынчангаш мен төрзэн республикамның сайзыралы дээш кандыг-даа ажык-кончаа бодавас мен. Мени канчаар-даа бактап, ол хоп-нүгүлге чон бүзүрүп-даа турар болза, силерниң, чаңгыс чер-чурттугларымның, силерниң салгалдарыңар, бистиң төрзэн республикавыстың келир үези дээш дөмей-ле киржилге чок олуруп шыдавас мен — деп, ат-сураглыг чаңгыс чер-чурттуувус чугаалады.

Бистиң аңаа хары кылдыр кылыр чүүлүвүс улуг-даа эвес — чаңгыс чер-чурттуувус дээш чоргаарланып, оон деткимчези-биле сайзыраар, ажылдаар. Ол-ла.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫШКЫНЫ

Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылын байырлаарыга белеткелдин дугайында

2010 чылдың сентябрь 16 №227-р Кызыл хоорай

Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынын байырлаалын 2011 чылда эрттирерин организастаар сорулга-биле:

1. Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынын байырлаалын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле организастыг комитеттин болгаш ажилчын бөлүктөрүнүн составын бадылаар.
2. Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынын байырлаалын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле хемчеглеринин планын, а ол ышкаш ажилчы бөлүктөрүнүн ажилынын планын блоктар аайы-биле ажилчын бөлүктөр ажилдап кылыр болгаш 2010 чылдың октябрь 1-ге чедир организастыг комитетке кириер.
3. Организастыг комитет Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынын байырлаалын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле планын чугалажып көөр кылдыр Тыва Республиканың Чаззаанче 2010 чылдың октябрь 20-ге чедир кириер.
4. Кожууннарнын, Кызыл болгаш Ак-Довурак хоорайларнын чагыргаларынын

удуртукчуларына сүмелээри болза:

- Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынын байырлаалын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле организастыг комитеттерни 2010 чылдың сентябрь 25-ке чедир тургузар;
- Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынын байырлаалын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле хемчеглеринин планын 2010 чылдың октябрь 10-га чедир ажилдап кылыр болгаш байырлаалды белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле организастыг комитет-биле дугурушкаш, Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының Канцеляриязынче кириер.
- 5. Бо айтышкыны «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.
- 6. Бо доктаалдын күсүлдезинге контролду Тыва Республиканың Чаззааның Аппарадын социал-экономикалык комплекстиг хөгжүлдэ эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чаззааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чаззааның 2010 чылдың сентябрь 16-да №227-р айтышкыны-биле бадылаан

Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынын байырлаалын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле организастыг комитеттин СОСТАВЫ

Ш.В. Кара-оол—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазы, даргазы;
Ш.С. Иргит—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының бирги оралакчызы, дарганын оралакчызы;
С.И. Тен—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының бирги оралакчызы, экономика сайыды, дарганын оралакчызы;
А.П. Дамба-Хуурак—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының оралакчызы, дарганын оралакчызы;
М.Д. Ооржак—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының дузалакчызы, секретары;
Ю.Ю. Ананьин—Тыва Республиканың Чаззааның Аппарадын удуртукчузу, сайыт;
Р.М. Арчимбаева—Тыва Республиканың Архив агентилелинин директору;
К.А. Бичелдей—Тыва Республиканың Чаззааның чанында Тыванын гуманитарлыг шинчилелдер институтунун директору;
В.Г. Глухов—Кызыл кожуунун чагырга даргазы (дугуржулга езугаар);
В.О. Донгак—Тыва Республиканың культура болгаш туризм сайыды;
Ю.А. Килижеков—Тыва Республиканың сан-хөө сайыды;
А.Ф. Лобанов—Тыва Республика талазы-биле ишти херектер сайыды (дугуржулга езугаар);
А.М. Монгал—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының оралакчызының хүлээлгезин күсүдип турар, Чазак Даргазының Канцеляриязынын удуртукчузу;
С.С.Б. Монгуш—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының чанында Хөй-ниитинин айыыл чок чорук чөвүлелинин секретары;
Х.Д. Монгуш—Тыва Республиканың Улуг Хуралынын Төлээлекчилер палатазынын

даргазы (дугуржулга езугаар);
Ш.Ч. Монгуш—Тыва Республиканың юстиция херектеринин талазы-биле сайыды;
П.А. Морозов—Тыва Республиканың өөредилге, эртем болгаш аныктар политиказынын сайыды;
С.Ч. Ондар—Танды кожуунун чагырга даргазы (дугуржулга езугаар);
М.И. Оюн—дайыннын, күш-ажылдын, Чепсектиг Куштеринин болгаш эрге-хоойлу камгалаар органнарнын хоочуннарынның (пенсционерлеринин) Бүгү-россия хөй-ниити организациязынын Тыва регион салбырынын даргазынын оралакчызы (дугуржулга езугаар);
А.С. Попов—Россия Федерациязынын Президентизинин Сибиринин федералдыг округунда Тыва Республика талазы-биле кол федералдыг инспектор (дугуржулга езугаар);
В.В. Самбуу—Танды кожуунун Кочетов сумузуун чагырга даргазы (дугуржулга езугаар);
В.В. Сат—Тыва Республиканың тудуг, чуртталга болгаш коммунал ажил-агый сайыды;
В.Н. Тунев—«Тыва Республиканың Кызыл хоорай» хоорай округунун Төлээлекчилер хуралынын даргазы (дугуржулга езугаар);
В.Т. Ховалыг—Кызыл хоорайнын мэри (дугуржулга езугаар);
Л.К. Шойгу—Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Күрүне Думазынын депутады (дугуржулга езугаар);
Ю.П. Южаков—Россия Федерациязынын Төл банкызынын Тыва Республикада Национал банкызынын даргазы (дугуржулга езугаар);

Тыва Республиканың Чаззааның 2010 чылдың сентябрь 16-да №227-р айтышкыны-биле бадылаан

Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынын байырлаалын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле ажилчын бөлүктөрүнүн СОСТАВЫ

I. Ниитилел-политиктиг бөлүк
Ш.В. Кара-оол—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазы, удуртукчузу;
С.И. Тен—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының бирги оралакчызы, экономика сайыды, удуртукчунун оралакчызы;
Ш.С. Иргит—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының бирги оралакчызы, удуртукчунун оралакчызы;
Г.Д. Куулар—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының Канцеляриязынын удуртукчунун оралакчызы, секретары;
Р.М. Арчимбаева—Тыва Республиканың Архив агентилелинин директору;
К.А. Бичелдей—Тыва Республиканың Чаззааның чанында Тыванын гуманитарлыг шинчилелдер институтунун директору;
К.Т. Даваа—Тыва Республиканың күш-ажыл болгаш социал политика сайыды;
А.П. Дамба-Хуурак—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын оралакчызы;
А.М. Монгал—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын оралакчызының хүлээлгезин күсүдип турар, Чазак Даргазынын Канцеляриязынын удуртукчузу;
Х.Д. Монгуш—Тыва Республиканың Улуг Хуралынын Төлээлекчилер палатазынын даргазы (дугуржулга езугаар);
А.С. Попов—Россия Федерациязынын Президентизинин Сибиринин федералдыг

округунда Тыва Республика талазы-биле кол федералдыг инспектор (дугуржулга езугаар);
Э.М. Соном—Бүгү-россиянын «Чаңгыс демниг Россия» ПП-нин Тыва Республикада күсскомунун удуртукчузу (дугуржулга езугаар);
В.Н. Тунев—«Тыва Республиканың Кызыл хоорай» хоорай округунун Төлээлекчилер хуралынын даргазы;
Л.К. Шойгу—Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Күрүне Думазынын депутады (дугуржулга езугаар);
Ю.П. Южаков—Россия Федерациязынын Төл банкызынын Тыва Республикада Национал банкызынын даргазы (дугуржулга езугаар);

II. Сан-хөө-экономика бөлүк
С.И. Тен—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын бирги оралакчызы, экономика сайыды, удуртукчузу;
М.Х. Кара-оол—Кызыл хоорайнын мэринин оралакчызы, удуртукчунун оралакчызы (дугуржулга езугаар);
Ю.А. Килижеков—Тыва Республиканың сан-хөө сайыды;
В.М. Павлова—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын оралакчызынын секретариатынын удуртукчузу, секретары;
О.В. Дугур-Сюрюн—Тыва Республика-

нын чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларынын сайыды;

С.Ч. Ондар—Танды кожуунун чагырга даргазы (дугуржулга езугаар);
Л.В. Трусова—Тыва Республиканың экономика сайыдынын оралакчызы;
Ю.П. Южаков—Россия Федерациязынын Төл банкызынын Тыва Республикада Национал банкызынын даргазы (дугуржулга езугаар).

III. Социал бөлүк

А.П. Дамба-Хуурак—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын оралакчызы, удуртукчузу;
К.Т. Даваа—Тыва Республиканың күш-ажыл болгаш социал политика сайыды, удуртукчунун оралакчызы;
А.Ч. Ооржак—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын оралакчызынын секретариатынын удуртукчузу, секретары;
А.К. Артына—Тыва Республиканың экономика сайыдынын бирги оралакчызы;
Р.М. Арчимбаева—Тыва Республиканың Архив агентилелинин директору;
Л.Л. Волгина—Кызыл хоорайнын мэринин оралакчызы (дугуржулга езугаар);
В.Г. Глухов—Кызыл кожуунун чагырга даргазы (дугуржулга езугаар);
А.С. Донгак—Тыва Республиканың культура салгалдарынын (төөгүнүн болгаш культуранын тураскаалдарынын) объектилерин камгалаар талазы-биле албаннын удуртукчузу;

В.О. Донгак—Тыва Республиканың культура болгаш туризм сайыды;
О.В. Доржу—Тыва Республиканың сан-хөө сайыдынын оралакчызы;
Л.Ы. Кара-Сал—Тыва Республиканың Хамааты байдалдарынын бижидилге эргелелинин (агентилелдин) директору;
П.А. Морозов—Тыва Республиканың өөредилге, эртем болгаш аныктар политиказынын сайыды;

Р.Н. Наважап—Тыва Республиканың Күш-культура болгаш спорт агентилелинин директору;
А.В. Сухов—Россия Федерациязынын социал камгаладылга фондузунун Тыва Республика талазы-биле регион салбырынын КА-нын эргелекчизи (дугуржулга езугаар);
Б.А. Тугур-оол—Россия Федерациязынын Пенсия фондузунун Тыва Республика талазы-биле салбырынын КА-нын эргелекчизи (дугуржулга езугаар);
Ш.Х. Хопуя—Тыва Республиканың кадык камгалап сайыды;

В.С. Чаж-оол—Тыва Республиканың Чонну ажилга хаара тударынын күрүне албаннын агентилелинин директору.

IV. Одалга-энергетика комплекзи, тудуг болгаш чуртталга-коммунал ажил-агый, энергетика, харылзаа болгаш үлетпүр талазы-биле бөлүк
Ш.С. Иргит—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын бирги оралакчызы, удуртукчузу;
О.С. Саая—Тыва Республиканың оруктранспорт комплекзи болгаш харылзаа сайыды, удуртукчунун оралакчызы;
К.Б. Сагаан-оол—Тыва Республиканың үлетпүр болгаш энергетика сайыды, удуртукчунун оралакчызы;
И.Д. Самдан—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын бирги оралакчызынын секретариатынын удуртукчузу, секретары;
О.В. Дугур-Сюрюн—Тыва Республиканың чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларынын сайыды;

В.Д. Кара-Сал—Тыва Республиканың бойдус курлавырлары болгаш экология сайыды;
А.Б. Көк—«Енисей» М-54 автомобиль оруунун эргелели» ФКА-нын начальниги (дугуржулга езугаар);
С.И. Решетников—Тыва Республиканың Чуртталга болгаш коммунал ажил-агый талазы-биле агентилелдин директору;
В.В. Сат—Тыва Республиканың тудуг, чуртталга болгаш коммунал ажил-агый сайыды.

V. Көдээ ажил-агый талазы-биле бөлүк
В.И. Ендан—Тыва Республиканың Чаззааның Даргазынын оралакчызынын хүлээлгезин күсүдип турар, көдээ ажил-агый болгаш аш-чем сайыды, удуртукчузу;
А.Б. Ооржак—Тыва Республиканың Чаззааның Аппарадын социал-экономикалык комплекстиг хөгжүлдэ эргелелинин килдис начальниги, секретары;

И.С. Идам-Сюрюн—Барыин-Хемчик кожуунун чагырга даргазы (дугуржулга езугаар);
М.С. Монгуш—Бай-Тайга кожуунун чагырга даргазы (дугуржулга езугаар);
Р.М. Монгуш—Тыва Республиканың ветеринария хайгааралынын талазы-биле албаннын удуртукчузу;

С.М. Оюн—Тыва Республиканың көдээ ажил-агый болгаш аш-чем сайыдынын оралакчызы;
А.В. Шелехов—Каа-Хем кожуунун чагырга даргазы (дугуржулга езугаар).

VI. Организастыг бөлүк
Ю.Ю. Ананьин—Тыва Республика Чаззааның Аппарадын удуртукчузу;
Г.Д. Куулар—Тыва Республика Чаззааның Даргазынын Канцеляриязынын удуртукчунун оралакчызы, удуртукчузу;
А.А. Павлова—Тыва Республика Чаззааның Аппарадын удуртукчунун оралакчызы, херек эмгелелини организастыг хандырылга эргелелинин нииги, секретары;
Х.В. Кызыл-оол—«Тыва Республика Чаззааның автобаазы» КАА-нын нииги;

Р.В. Моңге—Тыва Республика Даштыкы экономиктиг харылзаа биле агентилелинин директору;
Т.Б. Монгуш—«Тыва Республика Чаззааның Ажил-агый эргелели» начальниги;
Т.Д. Монгуш—Россия Федерациязынын Президентизинин Сибиринин округунда Тыва Республика та федералдыг инспектор (дугуржулга езугаар);
Е.Б. Саая—«Өдүген» гостиницини КУБ-тун директору (дугуржулга езугаар);
В.В. Самбуу—Танды кожуунун суму чагыргазынын даргазы (дугуржулга езугаар);
В.Т. Ховалыг—Кызыл хоорай (дугуржулга езугаар).

VII. Хөй-ниитинин корук болгаш хамаатыларын айыыл хандыар талазы-биле бөлүк
А.М. Монгал—Тыва Республика Чаззааның Даргазынын оралакчызынын хүлээлгезин күсүдип турар, Чазак Даргазынын Канцеляриязынын удуртукчузу;
С.С.Б. Монгуш—Тыва Республика Чаззааның Даргазынын чанында Хөй-айыыл чок чорук чөвүлелинин удуртукчунун оралакчызы;
А.Ф. Лобанов—Тыва Республика биле ишти херектер сайыды (дугуржулга езугаар);
В.Т. Кызыл-оол—Тыва Республика Чаззааның Даргазынын оралакчызынын хүлээлгезин күсүдип турар, Чазак Даргазынын Канцеляриязынын удуртукчузу;
Р.Ч. Алмазов—Шинткел күрүс федералдыг албанынын Тыва талазы-биле эргелелинин начальниги (дугуржулга езугаар);
Э.Д. Байыр-оол—Россия Федерациязынын Хамааты камгалап херектери байдалдар болгаш озал-ондакта жуктарын чайладыр талазы-биле Тыва Республика талазы-биле Хөй-ниитинин начальниги (дугуржулга езугаар);
Н.В. Дудуп—Россия Федерациязынын Чонну көжүүшкүннер албанынын Республикада килдизинин начальниги (дугуржулга езугаар);
Н.М. Монгуш—Тыва Республика девискээринге Хамааты камгалап чурттагыч чонну болгаш девискээ байдалдардан болгаш сугларга талазы-биле ажил-чорудулганын талазы-биле агентилелдин директору;
А.А. Светличный—Наркотиктердин контролдуура талазы-биле федералдын Тыва Республика та эргелелинин начальниги.

VIII. Информатция хандырыл талазы-биле бөлүк
Д.И. Оюн—Тыва Республиканын Даргазынын чөвүлөкчизи, удуртукчузу;
О.Д. Дамба-Хуурак—Тыва Республика Чаззааның Даргазынын чөвүлөкчизи, удуртукчунун оралакчызы;
Н.К.К. Ховалыг—Тыва Республика Чаззааның Даргазынын Канцеляриязынын удуртукчунун оралакчызы, информатциянын, социал болгаш байдалдын мониторингинин анализинин эргелелинин начальниги, удуртукчунун оралакчызы;
Т.В. Ондар—Тыва Республика Чаззааның Даргазынын информатциянын, социал болгаш байдалдын мониторингинин анализинин эргелелинин кол секретары;
Р.М. Арчимбаева—Тыва Республика Архив агентилелинин директору;
Э.С. Лифанова—«Новый век» тижнанын кол редактору (дугуржулга езугаар);
С.С. Монгуш—«Шын» солун редактору;
Х.О. Ооржак—Тыва Республика Журналистер эвилелинин даргазы (дугуржулга езугаар);
Р.В. Тас-оол—«Тувинская правда» солунунун кол редактору;
О.В. Фенцель—А.С. Пушкин Национал библиотеканын директору;
А.И. Чымба—«Тыва» БКТРК директору (дугуржулга езугаар).

**ЧАҢГЫС-ДЕМНИГ РОССИЯ ДЭЭШ!
ТЫВАНЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ ДЭЭШ!**

БИСТИҢ КАНДИДАДЫВЫС

Сентябрь 17-де, республиканың Наадым байырларының хүннеринде, Кызылда И.Ярыгин аттыг бүрүнү-биле чаартынган спорткомплексти ажыглалга киирген. Удавас аңаа Лориса Ооржактың Хүреш школазы ажилдап эгелээр. Херээженнер хүрежинге аңгы залды тыва спорттуң төөгүзүнде бир дугаар аңгылаан. Ол Тываның Баштыңының даалгазы болган.

Херээженнер хүрежи — Японияда кончуг нептереңгей, чоннуң ынак спорту болур. Дараазында Лондонга эртер Олимпий оюннарында Лориса Ооржактың кол удурланыкчызы Япония чурттуг, 29 харлыг Хитоми Сакамото болур чадавас. Ол делегейниң алды дакпыр чемпиону. Олимпий оюннарынга чедир ийи чыл арткан турда, эң чиик — 48 кг-же шилчип алырын шиитпирлээн.

Лорисаны удурланыкчызының спортчу ат-алдары дүвүрөтпээн: ол алдын медаль дээш сентябрь 9-та эрткен түңнел салыгда чараш арганы баштай ажыглааш, чугула саны ойнап алган. Ынчан залда көрүкчүлөр дөгережи чүгле Лориса дээш, тыва кыс дээш аарып турган! Ынчалза-даа бо удаа тиилелгени улуг дуржулгалыг Х. Сакамото чаалап алган.

«Мен хевис кырынче ойнап алыр сорулгалыг үндүм, ынчалза-даа түңнел сегиржип алышкын үезинде мурнунда үр хуусаалыг аар белеткелдерден шору турупкан ниити байдалым багай салдарлыг болду» - деп, Лориса Ооржак хүреш соонда чугаалаан.

«Лорисаның мөңгүн медалы - алдын үнелиг. А ооң салымчолу — спорта болгаш амыдыралда маадырлыг чоруктуң эки үлегери-дир» - деп, Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол чугаалаан.

«Хүреш - мээң амыдыралымдыр. Мен аңаа дыка ынак мен. Бичиимде-ле ада-иемге ыяп-ла хүрежир мен, мастер боор мен деп чугаалап турган мен.

Амгы үеде кол сорулгам — Олимпий оюннарынга киржир чөпшээрел ойнап алыры. Ооң соонда арткан ийи чылда шудургу белеткенир мен. Улуг спорттан чарылгаш, төрөөн Тывамга бичии уругларны ынак хүрежимге өөредип эгелээр мен» - деп, Россияның алдарлыг спорт мастери Лориса Ооржак чугаалаар.

**ТИИЛЕЛГЕН-БИЛЕ,
ЛОРИСА!**

10
ОКТАБРЬ

«ЧАНГЫС ДЕМНИГ РОССИЯНЫҢ» КӨСКҮ ДЕСАНТЫЗЫ ТЫВАГА КЭЭП ЧОРААН

Сентябрь 17-де Тывага «Чангыс демниг Россияның» көскү улусундан тургустунган делегация ажилчын программалыг кээп чораан. Ол дээрге, партияның Чиңгине чөвүлелиниң Президиумунун секретары, Күрүне Думазының Даргазының оралакчызы Вячеслав Володин («Амыдыралдың шынары», «Россияның хоорайларының чаа оруктары» төлевилелдерниң куратору), Күрүне Думазының депутаттары – Сергей Егоров, партияның Сибирь регионнарының аразында харылзаштырылгачы чөвүлелиниң даргазы; Владимир Матханов, Валерий Рязанский, Россияның Пенсионерлер эвилелиниң Президиумунун даргазы; Франц Клинецвич, партияның талалакчыларының Төп чөвүлелиниң даргазы; Екатерина Семенова («Уруглар садтарын-чаштарга» төлевилел) олар-дыр. Олар партияның төлевилелдериниң регионда боттандырылгачы-биле танышпышаан, ажил-ишчи коллективтерге ужуражылгаларны эрттирген.

«Орус культура төвү» Кызылдың төвүнде чаа бажыңче көшкенин байырлаан.

«Отчугаш» кинотеатры турган бажың капиталдыг септелгени эрткеш, сентябрь 17-де Кызылдың чурттакчыларын болгаш Ермаковское, Курагино районнардан база хей санныг тыва чурттакчыларлыг Верхнеусинское суурдан (Красноярск край) келген аалчыларны хүлээп алган.

Ооң мурнунда шөлге улустуң устывыжының кылыгларын болгаш орус улустуң кухнязының аш-чөмин делгээн «Подворье» чаттыла берген. Гармошка, пляска, ырлар болгаш кожомыктар динмиреп турган. Ук төп Тывада чурттап чоруур шуппу национал диаспораларның бажыңы апар. Маңаа «Октай», «Верея», Чалыы көркүчүнүң театры дээн чижектиг онзагай бүдүштүг чогаадыкчы коллективтер оюн-көргүзүүн чонга бараалгадып болур.

Илья ВОЛОДИН:

— Орус культура төвүн ажадырын шуппу улус шагда-ла манап турган. Орус национал коллективтерге бодунуң бажыңы үргүлчү чедишпейн турган. Аманчаа Рождество, Масленица дээн чижектиг янзы-бүрү байырлардарны, ярмаркаларны эрттирер арга бар апарган. Кайгамчык-тыр.

ТЫВАНЫҢ КАДЫК КАМГАЛАЛЫ 2 МИЛЛИАРД РУБЛЬ ТҮҢНҮГ КҮРҮНЕ ДЕТКИМЧЕЗИНЧЕ КОРДАП ТУРАР

«Чангыс демниг Россия» федералдыг бюджетке немелде 460 млрд. рубльду бээр хоойлу төлевилелин эрттирер дээш идеп-кейлиг ажилдап турар.

Ол акша-хөрөңгине кадык камгалал системазын чаартырыңче угландырар. Партияның «Амыдыралдың шынары (Кадыкшыл)» деп калбак хемчээлдиг болгаш кадык камгалалында байдалды дөзүндөн өскерттирер арганы бээр төлевилелиниң дугайында Вячеслав Володин республиканың 1 дугаар эмнелгезиниң коллективи-биле ужуражышкын үезинде долузу-биле чугаалаан.

«Бөгүн чурттуң 30 муң чыгы эмнелге албан черлериниң 7 муңунуң бажыңнары үрелип бустурунга чоок байдалда турар. 8 муң ажыг хирезиниң изиг суг-хандырылгачы-чок. 2 муң ажыг хирезинде суг дамчыдылгачы чок. Төлевилелди боттандырамы эмнелге хандырылгачының шынарың үлгерлерин бедидер, үндөзүн звеноноң — көдээ эмнелгелериниң болгаш поликлиникаларның байдалын экижидер арганы бээр, — деп В. Володин демдеглээн. — Россияның Президенти Дмитрий Медведев болгаш Россияның Чазаның Даргазы Владимир Путин бо төлевилелдин эгелекчилери болгаш деткикчилери болган. 460 млрд. рубль — 2 чылга санап каан акшаның чүгле бирги эге-чадазы-дыр. Ооң иштинде 24 млрд. рубльду аарыг улуска Россияның кайы-даа хоорайыңа эмнээшкини ап болур арганы бээр электроннуг карточкаларны кылыр дээн чижектиг

информатизация ажылыңче; 130 рубльди эмчилериниң шалыңың реринче болгаш стационарда эл турар аарыг улустуң эм-таң-билдирилгачын болгаш чөмнени экижидеринче; 300 млрд. рубльды камгалал системазының чөктилерин тударыңче, бар обьектериниң капитал септелгезинче эмнелге албан черлерин амгы дериг-хорексели-биле дериг угландырар. Тывага чугула херек перинаталдыг төптүн доостунуң дуу бо программаның иштинге берип болур. Кандыг-чүү-даа бис ол дээш туржур бис.

Тываның кадык камгалалы 190 млн. рубль түңнүг саккыннары дужааган. Деңнелге кыл бо чылын республиканың эмнелбан черлериниң септелгезинче 4 млн. рубль үндүртүнген.

Виктор Шлеменко, республика дугаар эмнелгезиниң рентген-диагносткаларның эргелекчизи:

Бо төлевилел — демдек төлевилел-дир. Республиканың эмнелгелериниң 70 хире хуу чылдарда туттунган бажыңнарда танып турар. Бажыңнарның эрлик шөлдериниң чедишпези болганчок-ны иштинге амгы үениң дериг-хорек сыңырып тургузар болгаш эмчи дузазы чедирер арга берерар. Төлевилелди боттандырамы кадык камгалалында байдалды өскерттир арганы бээр.

Ийи чыл бурунгаар Күрүне Думазының соңгулдалар эртип турда «Чангыс демниг Россия» партияның баштыңнарының бирээзи Сергей Шойгу биле сураглыг спортчу Вячеслав Фетисов Тывага эки бассейн туттуруп бээриниң дугайында аазаашкын кылгаш, боттарының эткен сөзүн ээлээннер.

Кызылда Иван Ярыгин атыг спорткомплекс долу чаартылга

ТЫВАДА БАСЕЙННИГ СПОРТКОМПЛЕКСТИ АЖЫТКА

соонда, сентябрь 17-де, катап ажыттынган. Бо удаа мурнунда турган бажыңдан чүгле ады аткан деп чугаалап болур. Спорткомплекстиниң серизи долузу-биле солуттунган, чамдык ханаларны бускаш, катап туткан. Ол ышкаш бажыңны чер шимчээшкиниңге удур быжыглаан. Эш-тир бассейн кончуг чараш апарган, ооң ханаларын ак-көк испан плиткалар-биле каастаан.

Сугнуң температуразын электроннуг таблода көргүзүп турар. Бассейнниң адаанда тайгыр эвес болгаш чылыдып турар плиткаларны салган.

Чаа бассейнде эштир беш орукту кылган. Оларның орук бүрүзүнүн узуну 25 метр, сыык черде ханызы 1,5 метр, а ханы черде — 1,85 метр.

Спорткомплекске ол ышкаш уран гимнастика, спорттун хей кижилер ойнаар хевирлериниң залдары, массаж кылыр өрээл, Лориса Ооржактың хүреш залы, спортбар дээш, өске-даа өрээлдер бар.

Бо улуг спорт ордузун катап чаартырыңа 40 миллион рубльди Бүгү-россияның «Чангыс демниг Россия» партиязының улуг деткимчези-биле 2009 чылдың төңчүзүндө алган турган. Ол дээрге, Россияның өске бир субъектисиниң үезинде шингээдиг албааны акша-хөрөңги болган. Ынчан ол акшаны РФ-тиң Спорт комитеди эки ажылдыг деп санадып турар Тывага дарый шилчидип берген. Чүге дизе, Тыва Республика эрткен чылын эң-не шудургу ажылдап тургаш, Кызылда Тываның 5 чылы аттыг стадионну кыска хуусаада ажылгалга дарый киригеш, федералдыг күүсекчи органның макталын алган турган.

Бо чайын ТывКУ-да база бир чаа спорткомплексти тудуп эгелээн. Ол база амгы үениң негелдезинге дүжүп турар эштир бассейниг болур. Тыва «Чангыс демниг Россия» политиктиг партияның деткимчези-биле «Россияның дээди

өөредилге черлеринге 500 элтир сейини» деп программаче киргеш бир дугаар туттуруп эгелээн 5 суунуң санынче кирген. Спорткомплекс бажыңны ажадышкынынга ТР-ның Чазаның Даргазы Шолбан Кара-оо Бүгү-россияның «Чангыс демниг Россия» партиязының күүсекчи комитетиниң Президиумунун даргазы В. Володин

Айна Сарымбек:

Бассейнниң дүжүп турары эки-дир. Мен 8 оолдуг мен, онтир бөлгүмче кирип каар ме сөөлүндө улуг болбаза-даа, шыырак кижилерге рунга бүзүрээр мен. Ындыг берген улуска өөрүп четтиргилеридип-тур мен.

Ольга КОЛЬЧИКОВА:

«БОДУНУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫН КАМГАЛААР ХЕРЕК»

билип аар аргалыг апаар.
- А ону чогуу-на кылыр ужурулг албан-хаакчыттар? Оларның албан-дужаалының хүлээлгези деп айтып каан болгай?!

- «Чаңгыс демниг Россия» партияның регионалдыг салбырында чеди хөй-ниити хүлээп аар чер ажылдап турар. Кандыг-бир албан-хаакчыт бодунуң хүлээлгезин таптыг күүсетпейн турарын көрүп каан хамааты хөй-ниити хүлээп аар черге дыңнадыр ужурулг. Аңаа ол материалдарны чыгаш, бюрократтыг машинаның багай ажылының чылдагаанарын — албан-дужаал эдилекчизиниң билииниң чедишпези бе азы өске байдалдар бе дээрзин тодарадыр. Кандыг-даа таварылгада харысалганың хемчээли көрдүнгөн.

- Ольга Валерьевна, Силер ажылыңарны чер хоойлузунче тускайлаңдырып турар силер бе?

- Оон аңгыда негелде, күш-ажылчы, административтиг болгаш өңчү айтырыгларын база шиитпирлеп турар мен.

- Административтиг хоойлуну боттандырап механизмде нарын айтырыглар бар бе?

- Ялалал (кеземче) хемчеглерин эмин эрттир ажыглап турар деп

бодаар мен. Чаңгыс хажы-дышкын дээш болганчок-ла юридиктиг арынны-даа, удуртукчуну-даа торгап турар-дыр. Административтиг хоойлу-дүрүм — үргүлчү экижил турар дыка улуг хоойлу-нормативтиг актылар бөлүү-дүр. Ол айтырыглар-биле тускай ажылдавайн чоруур кижиге шупту өскерлишкиннерни оваарып хайгаараары дыка нарын. Ынчангаш херектин шупту, оон иштинде чиигедир байдалдарын өөренип көөрү эргежок чугула.

- Өг-бүлөңер дугайында чугаалап көрүңерем.

- Ачам Валерий Яковлевич Россов, азам Нина Яковлевна — фтизиатр эмчилер. Ийилээ Тываже тускай путевка-биле ажылдап чедип келген. Балгазынның санаторлуг школазынга таныжып алганнар. Таңды — мээң болгаш акым Валераның төрөөн чери. Ол база юрист. Оглум Артем 15 харлыг. Амгы үеде оон кол хандыкшылының бирээзи — рок-хөгжүм. Өөрү-биле бөлүк тургузуп алган. Репетициялары чамдыкта бистиң бажыңыыста эртип турар. Ынчангаш оглумнуң кандыг хөгжүмге ынаан шору билер мен.

- Ол келир үеде мергежилин шилип алган бе?

- Ийе, ол юрист болуксап чоруур.

- Династия эгелеп турар ышкаштыр. Четтирдивис база чедишкиннерни күзедивис!

Ольга Валерьевна, Силер юрист ай силер. Россияның өске оннары-биле бир демей бис-республикавыста хоойлу-дүрүм азы-биле бөлен эвес айтырыглар бар болгай. Ынчалза-даа, пар-мент депутаты-даа болза, чаңгыс оларның шуптузун хаара тушдаптары берге-ле. Силерниң аңгы-биле, бирги ээлчегде кылза, чогуурул?

Чер хамаарылгаларының айтырыгга хамаарыштыр хамааты үч халас дуза ап болур тускайжыт-юридиктиг консультацияны тургузулг херек деп санаар мен. Үеде чер участоктарын хууда ар бүрүткээриниң берге айтырыг-туруп келген. Чер дугайында уну боттандырап талазы-биле агай ажылдап турар механизм А хоойлу-дүрүм күрүнөзи чогуу-р хамаарылгаларындан эгелээр ий.

Албан-хаакчыттарның бо талазы-белеткели болганчок-ла кошкак турары харааданчыг. Оон түңүс кижилер үр үе иштинде үрө-түннел өрээлдер эргий кезиир ужурга жып турар. Мээң аядар деп ап турарым консультацияга улус-руның участоктарын кыска хуу-нервилерин үрегдөвейн, бүрүткөп аарда чүнү кылы-рын базым санай

ТЫВА - ЧӨПШЭЭРЕЖИЛГЕ ДЕВИСКЭЭРИ

Александр Даржай,
Тыва Республиканың улустуң чогаалчызы:

- Мен партия кезигүүнү эвес мен. Ынчал кээрге, политиктиг тала тыртар чорук менде чок. Мен кижини чүгле оң кылган ажыл-херектерин көрүп тургаш шилиир ужурулг деп санаар мен. А оон башка кандидаттар сонгулда бүдүүзүндө дыка хөй чүүлдерни аазап болур. Херек кырында дагаа оолдарын күзүн санаар деп чүвени утпаалы.

«Чаңгыс демниг Россияда» кылган ажылдың боттут түннелдери бар. Бистиң найысылалывыстың каас-чараш шинчи кирип, бажың-балгаттарның туттунуп турарына, куш фабриказының болгаш теплица фабрикаларының катап ажылдап эгелээнинге, аныяк-өскөн көдээже үнүп эгелээнинге өөрүп чоруур мен. Ол чүгле баштайгы базымнар-дыр. Хөй-ле чүве бистиң бодувустан хамааржыр. Төрөөн Тыва-выс келир үеде сайзырап турар магалыг оран болзун дээш бо сонгулдаларда «Чаңгыс демниг Россияга» үнүм берип, ниитилелде каттыжылга дээш бадылаар мен.

Людмила Волгина, Кызыл хоорайның мэриниң
социал айтырыглар талазы-биле оралакчызы:

- Бистер республикада ниитилелге эки хамаарылга тур-зун дээш чүткүүр ужурулг бис. Бот-боттарывысты билчип өөренили. Кандыг-даа өг-бүлөгө чөрүлдээлер тургустунуп кээп болур, ынчалза-даа кезээде деткимче, билишжин болгаш сагыш човаашкын деп билишжиннер барын база утпаалы. Хамааты чөпшээрежилге, бот-боттарына эки хамаарылга база турар ужурулг. Ынчан ажыл кылдыгыр, чорук чогуңгур болур!

Очур Кара-Сал,
«Анай-Хаак» студиязының чингине продюсери:

- Сөөлгү үеде бистиң артистеривистиң репертуарларын-да патриотчу ырлар, кижилер аразында чылыг-чымчак хамаарылга, бөдүүн үнелиг чүүлдериниң дугайында ырлар хөйү-биле катап көстүп келген. Бо-ла хамык чүүлдер биске чугула, чүте дизе, аныяк кижилерни бот-боттарына, улуг улуска хүндүткелге, чаагай чаңылдарывыска кижизидер ужурулг бис.

ӨРТЕКТЕРНИ ПАРТИЯНЫҢ КОНТРОЛЮНГА АЛЫР

Сентябрь 10-дан эгелээш, партияның «Улусчу контроль» деп төлөвилелиниң иштинде тургустунган ажылчын бөлүктер Кызыл хоорайның алды сонгулда округтарында кол аыш-чем бараанна-рының өртектөриниң шинчилээшкенин эгелээр. Ша-ла ындыг бөлүктер республиканың кожуннарында «Чаңгыс демниг Россия» партияның ТРС-тиң тус чер салбырларының чанында база тургустунуп турар.

Төлөвилелдин эң идепкейлиг кады ажылдакчыларының санынче «Чаңгыс демниг Россияның аныяк гвардиязы» Бүгү-Россияның хөй-ниити органи-зациязының Тыва салбыры кирип турар. «Аныяк гвардейжилерниң» баш-тыңы Шолбан Түлүштүң бодалы-биле бо төлөвилелдин боттандырышкыны хереглекчилерге болгаш тус черниң бүдүрүкчүлеринге боттарының эрге-ажыын камгалаарына дузалыг болур.

Партия төлөвилелиниң кол со-рулгазы — чиижең садыгжылар-биле демисел, «Садыг ажил-чорудулгазын күрүнө талазындан башкарылга ду-гайында» деп федералдыг хоойлунуң боттандырылганын контролдаары, бүдүрүкчүлер биле садыг четкилери-ниң аразында федералдыг болгаш регионалдыг деңгелге чугааны ор-ганизаастаары база улуг садыг четки-лериниң рынокче эрттирбейн турары регионалдыг үүрмек бүдүрүкчүлериниң мурнунда кылымал моондактарны иле-

редир болур.

«Төнчү сорулга — өртектөр өзүп турар байдалда хамаатыларның эрге-ажыын камгалаары база садыг баар-тактарын ада-чуртка бүдүргөн бедик шынарлыг болгаш аар эвес өртектөр-лиг аыш-чем бараанна-ры-биле долду-рарына таарымчалыг байдалдарны тургузары» — деп, ук төлөвилелдин регионалдыг координатору Людмила Бурбучап дыңнаткан.

Олеся ДУНДУПЕЙ:

— «Улусчу контроль» деп төлөвилел кижилерге, ылаңгыя эвээш ака-хөренгилиг улуска боттут ажык-дузалыг болур деп идегеп тур мен. Бизнес-ти чиижең чорук-биле будап болбас. Чиижең садыг кылыр-ларны шыңгы контрольдаар, херек болза, торгаар ужурулг.

Тываның Аныяктар Чазаа ТР-ның Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оолдун эгелекчи саналы-биле 2009 чылда тургустунган. Оон составында — аныяк эргелекчилер, дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринин доозукчулары, Тываның күрүне университединин студентилери. ТР-ниң Аныяктар Чазааның Даргазы — Каң-Демир Монгуш, РФ-тин Чазааның чанында саң-хөө академиязының доозукчузу, ТР-ниң Чазааның Даргазының дузалакчызы.

2010 ЧЫЛДА ЧҮҮ КЫЛДЫНГАНЫЛ?

«Субедей» спорткомплекске хей-ниитини Аныяктарның хүлээп алыр чери ажиттынган (субботааларда 15:00-дан 18:00 чедир ажилдаар).

Аныяктарның хүлээп алыр черинге 70 ажыг кижиги-бүрү айтырылгы келген: ажилга кирири, аныяк өг-бүлелерге чурттаар оран-сава, уруглар садтары, дээди өөредилге черлеринче кирери, ТР-ның Конституциязынче өскерилгелер кирири, хей-ниити организацияларынче кирери болгаш аныяк-өскөнниң хостуг үезин органиастаары.

• Чаңгыс чер чурттуглар каттыжылгаларына «Ажык эжик хүн» эртен, ынаар Россияның хоорайларында каттыжылгаларның дыштанып чанып келген даргаларын чалаан.

• Аныяктарның дискуссиялыг клувунда англи дыл секциязы болгаш кинофильмнер секциязы идепкейлиг ажилдап турар. Тыва национал оркестрнин хөгжүмчүзү Шон Куирж, ТывКУ-нун башкызы Райли Витте, ТывКУ-нун студентизи Гилберт Скотт олар-биле ужуражылгалар эртен.

• «Хүндүлүг пассажири» деп акцияны эрттирген: Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, инвалидтери, концлагерьлериниң назы четпээн хоругдатканнары, бүзүлөткен Ленинградтың чурттакчылары таксиге халас олурар шыңзылгалар алган.

• «Чалгы» деп акция болган — Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының сактышкынарының номун тургускан.

Патриотчу аныяк-өскөнниң «Тайбың дээш! Тиилелге дээш! Референдум дээш!» деп шуулганын база школачылар аразына «Тиилелгениң салюду» деп республика чергелиг чогаадыкчы фестивалды эрттирген.

• Аныяктарның чагыргалары Тес-Хем, Кызыл кожууннарда, Ак-Довурак хоорайда тургустунган. Аныяктар чагыргазын Өвүр кожуунга тургузар дугуржулга чедип алдынган.

• Таапкыны конфеталарга орнаар «Рок чалгы» деп аныяктарның фестивалы болуп эртен. Фестивалдың бүгү коллективтери таапкылаарын каар деп кыйгырып үлдүрген.

«Контактыда» деп социал четкиге таапкылаарының, араганың болгаш наркотиктерниң хоразының дугайында социал роликтерни тараткан. Кадык амыдыралды деткиринче Тываның билдингир спортчулары Лориса Ооржак, Мерген Монгуш, Аян-оол Ондар, Саян Санчат кыйгырып турар.

XII студентчи шуулган болуп эртен.

Студент тудуг отряды тургустунгаш, Каа-Хем кожуунун Ильянка суурда сүт-бараан фермазының тудуунга ажилдаан.

«Аныяк гвардия» - Твиттерде

ажылдап турар.

Бис кандыг-ла-бир дашталган тургузуг эвес бис, анаа-ла хей-ниитичи идепкейин көргүзүп турарлар биске каттыжып кээр-дир. Чаңгыс аай үзелдиглериниң, эш-өөрүнүң командазы бар.

— Аныяктарның назыны кандыгыл? Организацияны активин кымнар тургузуп турарыл?

— 14-тен 30 хар чедир назылыглар «Аныяк гвардияны» кезигүнү апарып болур. Бөгүн бистин өзөөвисти студентилер эвес, а найысылалдың школаларының үстүкү классчылары тургузуп турар. Хоорайның үстүкү классчылары хей-ниити шимчээш-киннери, волонтер, рекрут ажил-чорудулгазының дугайында эки билип алган болур-дур, Интернет база оларның холунда. Студентилер бисте колдуунда көдээ школалар доозукчулары, олар бир-ле тодаргай туруштуг апарган болур. Чугаа шуут-ла шупту улустун дугайында чорбайн турар болбайн канчаар, мен чүгле чамдыктарны демдегеп тур мен. «Аныяк гвардейжи» ажил-чорудулганы кожууннарда школачылар аразына неггедери эргежок чугула.

— Сен бодаарыңга, аныяктарни хей-ниити шимчээш-киннеринче чүү хаара тудуп турарыл?

— Аныяктарда анаа-ла кудумчу кезип тоянып чорбайн, бир-ле ажыктыг чүве кылыр деп боттуг хереглел бар. Чижээ, Аныяктар Чазаа-биле кадык рок-фестиваль эрттирген бис. Акша-хөрөңги чыып алгаш, чединмес өг-бүлелерден ажы-төлге «Хөглүг старттар» эрттиргеш, кижиги бүрүзүңе шаңнал кылдыр ойнаарактар үлөп бердивис.

Уругларны улуг, алдар аттыг улустар — политиктер, артистер, спортчулар-биле харылзажып болуру хаара тудуп турар.

Чайын «Юность» лагерьге бис «Баштың» деп ээлчег эрттирдивис, оон соонда уругларның чамдыкты төлөвилелдерни шыңгы сонуургай берген: оларны канчаар тургузарыл, боттандыраарының аргаларын

Тыва «аныяк гвардейжилерниң» баштыңы Шолбан Түлү 22 харлыг, ол — Тываның күрүне университединин физик математика факультетинин 3-кү курузунун студентизи.

2009 чылдың май айдан бээр «Чаңгыс демниг Россия аныяк гвардиязы» деп Бүгү-Россияның хей-ниити организациязының Тыва регионалдыг салбырының штавын башта турар.

— Шолбан, Тывада «аныяк гвардейжилер» чечел?

— Бо чылдың июньда медээлер езугаар 350 кижиги. Чаа өөредилге сезонунун эгези-биле олар көвүдей бээр деп идегээр мен. Эге организациялар Кызылда, Кызыл, Каа-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин кожууннарда

канчаар ажилдап кылырыл деп. Олар меңээштары хып чедип кээп турду. Чоокта чаа социал айтырылгага кириштивис. Тайылбырны социал эртемнеринин кандидаты Валерия Кан эртти турган. Уруглар шупту ыңдыг ужуражылгалар солун дээрзин демдеглээн.

Элээн быжа берген, хей-ниитичи, парти ажил-чорудулганы ажил-ишке өзүлдуге чаадыр сонуургап турар уруглар база бар болбайн чаар. Ындыглар 10 хуудан хей эвес. Ынчалза мээң санап турарым-биле алырга, партияны — бот-быжыгарының боттуг аргаларының бирдир.

— Силерниң планнарыңарда оон ыңай чүү бар?

— «Аныяк гвардияны» бүгү-российжи төлөвилелдери бар, оларны Тывага боттанды херек. Боттарывыстың төлөвилелдеривисти адыр күзелдер бар. База бир чугула углан кын — Интернет-тергидээш-кин, неггедер курлавырлар: Твиттер, дириг журнал, социал килерни ажыглаары. Бис ол девискээрге идепкей хөдөлүр сорулгалыг бис.

Ай-Демир Сингл,
«Найысылал» ансамбльдин солизи:

— Бистин чогаадыкчы коллектививис бир харлыг, ынчалза-даа ол шупту 15 киржик аныяк, салым-чаянныг, көскү болганындан сурагжый берген. Кызыл хоорайның мэрияның Культура болгаш уран чүүл департаментиниң төлээлери бис, ынчангаш ниити республика болгаш хоорай акцияларына идепкейлиг кирдир бис.

Кызылдың мэриязының, республиканың чамдык эки деткимчезинин ачызында, «Найысылал» солистери «Россия — ол бис бис» деп Омскиге кен Бүгү-российжи шуулганга киржип, фестивалга каасталгазы апарганнар. Мен чоокта чаа Уфага кен түрк аныяк-өскөнниң улустар аразының концерт фестивалындан эеп келдим, II чергениң диплом лауреат атты чаалап алдым. Ол ышкаш бо чылым касыяга этниктиг эстрада ырызының Бүгү-россия фестивалы-конкурузунга кириштим. Чогаады аныяктарга деткимче дыка херек. Бөгүн ыңдыг кимчени чүгле «Чаңгыс демниг Россия» керттир турар. Ол партия республиканың парламентиниң чылап төлээлтиг турар ужурлуг.

10 чылдың август 1-ден 2011 чылдың август 1-ге чедир үеде Тыва Республиканың девискээринге аң-мең курлавырларын аңнаарының лимидин бадылаарының дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫ

2009 чылдың июль 24-те «Аңнаашкын дугайында болгаш аң-мең курлавырларын аңнаарының дугайында болгаш

Россия Федерациязының чамдык хоойлужулга актыларына өскерилгелер кириринин дугайында» №209-ФХ Федералдык

хоойлунуң 24 чүүлүнге дүүштүр база 2010 чылдың август 3-те Россия Федерациязының Бойдус курлавырлары болгаш экология яамызы-биле №04-15-29/11967 дугуржулганы барымдаалааш, **доктаадырм болза:**
1. 2010 чылдың август 1-ден 2011 чылдың август 1-ге чедир үеде Тыва Республиканың девискээринге аң-мең курлавырларын аңнаарының лимидин бадылаар.
2. 2010 чылдың август 1-ден 2011 чылдың август 1-ге чедир үеде Тыва Республиканың

девискээринде турар аңнаар черлериниң аң-мең курлавырларын аңнаарының квотазын бо Чарлыктың 1-12 капсырылгаларын езугаар тодарадыр.
3. Бо Чарлыкты «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.
Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
2010 чылдың сентябрь 2
№146.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Хавырган транспорт херекселдерин шыгжаары-биле машина тургузар муниципалдыг тускайжыттыг черлериниң дугайында 2006 чылдың октябрь 5 №1181 Кызыл хоорай

2003 чылдың декабрь 18-те Россия Федерациязының Чазаның «Транспорт аймаан аңнаарының, ону тургузар черге чедирериниң, шыгжаарының, а ол ышкаш ажылгалын турунуң дугайында» №759 доктаалында тур Тыва Республиканың Чазаның доктаадырм болза:

Тыва Республиканың муниципалдыг тургузарының чагыргаларының удуртуктарына 2007 чылдың январь 1-ге чедир азында чүүлдерни кылырын сүмелээр: ашина тургузар муниципалдыг тускайжыттыг черлериниң хавырган транспорт херекселдерин, оон иштинде айылдыг чүк түп чоруур транспорт херекселдерин каар кылдыр тускайлаан черлерини бадылаар;

хавырган транспорт херекселдерин чедирериниң болгаш шыгжаарына тарифтериниң азында Тарифтер талазы-биле федералдык бадылааның 2006 чылдың апрель 7-де «Хавырган транспорт херекселдерин чедирериниң болгаш шыгжаарының тарифтериниң талазы-биле методиктиг сүмелерин бадылаарының дугайында» №37-а дужаалы-

биле бадылаттыг методиктиг сүмелерге дүүштүр кылдыгана санаашкыннарны Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанына кириер.

2. Кириген санаашкыннарны Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанына хынаар болгаш Тыва Республиканың Чазаның чугаалажып көөр кылдыр Тыва Республиканың Чазаның «Хавырган транспорт херекселдерин чедирериниң болгаш шыгжаарының дугайында» доктаалының төлөвилерин кириер.

3. Хавырган транспорт херекселдерин шыгжаар талазы-биле ачы-дузаны чедирип турар муниципалдыг тускайжыттыг черлериниң организастаарының чурумунуң дугайында сүмелерни бадылаар.

4. Бо доктаалдың күсүлдөзүгө контролду Тыва Республиканың Чазаның Аппаратының экономика, саң-хөө болгаш адырлар сайзыралының эргелелинге дагыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы А.БРОКЕРТ.

Тыва Республиканың Чазаның чамдык актыларына өскерилгелер кириериниң дугайында 2010 чылдың июнь 10 №239 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадырм болза:

Тыва Республиканың Аңнаашкын бол-алыктаашкын талазы-биле күрүне ко-ммунал Тыва Республиканың девискээ-ринге амытаннарны оран-савазын ш оларның турар черлерин камгалаар ш ажылгаар талазы-биле хоойлужу-ну сагып турарына күрүне контролун ш хайгааралын боттандыраар талазы-үрүне хүлээлгезин күсүлдериниң 2010 чыл март 9-та Тыва Республиканың Чазаның №58 доктаалы-биле бадылаттыгана истративтиг регламентинде 3.14.3 нун ийиги абзазын дараазында эдиле-бижи, өскерилгелерни кириер:

«Административтиг чурум хажыдыш-ының дугайында херектин талазы-биле чылдың хоолгазын аңаа хамаарыштыр ш үндүргени хажыдышкын кылган ш азы хажыдышкын кылган кижиниң ш езугаар төлээлекчинге азы юри-стерниң хоойлу езугаар төлээлекчи-а ол ышкаш когараан кижиниң дилээ-т салдыргаш тысып бээр, азы айыт-кижилерже үстүнде айыттыгана док-а үндүрген хүнден үш хонук хуусаа-нда чорудар.»

Хавырган транспорт херекселдериниң азы-биле машина тургузар муниципалдыг тускайжыттыг черлериниң организастаарының чурумунуң дугайында 2006

чылдың октябрь 5-те Тыва Республиканың Чазаның «Хавырган транспорт херекселдериниң шыгжаары-биле машина тургузар муниципалдыг тускайжыттыг черлериниң дугайында» №1181 доктаалы-биле бадылаттыгана сүмелерге дараазында өскерилгелерни кириер:

а) онгу абзацта «техниктиг херекселдер ажылгап тургаш чедирерин» деп сөстөрни ап кааптар;

б) он бирги абзацта «чедирери болгаш» деп сөстөрни ап кааптар.

3. 2008 чылдың март 12-де Тыва Республиканың Чазаның «Хавырган транспорт херекселдерин чедирериниң болгаш шыгжаарының тарифтерин тургузарының дугайында» №125 доктаалына дараазында өскерилгелерни кириер:

а) доктаалдың адында «чедиреринге болгаш» деп сөстөрни «дээш» деп сөс-биле солуур;

б) 1 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиер:

«1. Хавырган транспорт херекселдерин Тыва Республиканың девискээринге шыгжаарының таривин капсырылга езугаар доктаадып тургузар.»

а) Хавырган транспорт херекселдерин Тыва Республиканың девискээринге шыгжаарының таривин дараазында эдилге-биле бижиер:

«2008 чылдың март 12-де Тыва Республиканың Чазаның №125 доктаалына (Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың июнь 10-да №239 доктаалының эдилге-биле) капсырылга

Хавырган транспорт херекселдерин Тыва Республиканың девискээринге шыгжаарының тарифтери

Херекселдериниң ады	Хемчээлиниң единицы	Хавырган транспорт херекселдерин Тыва Республиканың девискээринге шыгжаарының тарифтери (ийи дугаар болгаш оон соонда хонуктарда)
Тотиклдер, мотороллерлер ш өске-даа мототранспорт херекселдери	Шакта/рубль	1,66
Изи 3,5 тоннадан куду орт херекселдери	Шакта/рубль	3,2
Изи 3,5 тоннадан өрү орт херекселдери	Шакта/рубль	6,4
Изи хемчээли өйүндө эвес орт херекселдери	Шакта/рубль	9,6

г) хавырган транспорт херекселдерин Тыва Республиканың девискээринге чедирериниң болгаш шыгжаарының тарифтериниң тайылбырының дөрткү абзазын ап кааптар.

Тыва Республиканың Чазаның чамдык актыларына өскерилгелер кириериниң дугайында 2010 чылдың июль 2 №287 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадырм болза:

1. 2010 чылдың март 9-та Тыва Республиканың Чазаның «Тыва Республиканың чамдык камгалал системаның муниципалдыг албан черлериниң фельдшер-акушер пунктуларының болгаш медицинаның дүрген ду-за чедирер салбырларының медицина ажил-дакчыларына, эмчилеринге, фельдшер-лерге (акушеркаларга) болгаш медицина сес-траларына 2010 чылда акша төлөвилериниң дугайында» №61 доктаалының 4 пункту-зунга «март 26» деп сөстөрни «март 25» деп сөстөр-биле солуп, өскерилгелерни кириер.

2. 2010 чылда Тыва Республикага мурна-ды хөгжүдөр «Кадыкшыл» национал төлөви-лелди күсүдир талазы-биле 2010 чылдың март 19-та Тыва Республиканың Чазаның «2010 чылда Тыва Республикага мурнады хөгжүдөр «Кадыкшыл» национал төлөви-лелди кол-кол угланышкыннарын акша-ландыраарының дугайында» №85 доктаалы-биле бадылааны хемчеглериниң акшалан-дырышкынының хемчээлинге дараазында өскерилгелерни кириер:

«2.4. Ажилдап турар хамаатыларның не-мелде шинчилгези» деп бөлүктө «2030» деп саннарны «3392» деп саннар-биле солуур, «2116,0» деп саннарны «3534,464» деп саннар-биле солуур;

«Шупту» деп бөлүктө «272903,5» деп сан-нарны «274321,964» деп саннар-биле солуур,

Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының кадрлар курлавырының дугайында дүрүмчө өскерилгелер кириериниң дугайында 2010 чылдың июль 31 №320 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадырм болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2006 ч. май 18-те хүлээп алганы №628 доктаалы-биле бадылаттыгана Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының кадрлар курлавырының дугайында дүрүмчө дараазында өскерилгелерни кириер:

1) 1.4. пунктта чедиги абзацты күш чок деп санаар;

2) «Кадрлар курлавырының дугайында медээлер банкызынче кириери-биле специа-листтерге негелделер» деп 3-кү кезекти дараа-зында редакциялааны-биле арттырар;

«3. Кадрлар курлавырының дугайында медээлер банкызынче кириери-биле специа-листтерге негелделер

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы азы Тыва Республиканың Чазаның Дарга-зының чөпшээрели-биле күрүне органының удуртукчузунуң албан-дужаалга томуйлаар болгаш хостаар күрүне албан-дужаалда-рынче, күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарынче кадрлар курлавырының составынче кириер специалисттерге дараа-зында квалификация негелделери салдынар: — профессионал эртемниң деңгели:

хамааты албанының албан-дужаалдары-ның бүгү бөлүктөрүнүн «удуртукчулар», «дузалакчылар (чөвүлекчилер)» категория-зының албан-дужаалдарына, оон аңгыда хамааты албанының албан-дужаалдарының кол болгаш эгелекчи бөлүктөрүнүн «ханды-рылга специалистери» категориязынга — дээди профессионал эртеми турар;

албан-дужаалдарының улуг болгаш биче бөлүктөрүнүн «хандырылга специалистери» категориязының албан-дужаалдарына — ажил-чорудулганың угланышкынынга дүгжүп турар ортумак профессионал эртеми турар;

— күрүнениң хамааты албанының (кү-рүне албанының өске хевирлериниң) стажы азы мергежилининиң аайы-биле ажил стажы (дуржулгазы);

4. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.
Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

«6991,5» деп саннарны «8409,964» деп саннар-биле солуур.

3. Участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның бичи уруглар эмчилериниң, ниити практика эмчилериниң (өг-бүлө эмчи-лериниң), участоктарның терапевт эмчи-лериниң, участоктарның бичи уруглар эмчи-лериниң участок медицина сестраларының болгаш ниити практика эмчилериниң (өг-бүлө эмчилериниң) медицина сестраларының немелде медицина дузазын көргүскени дээш акша төлөвилерин 2010 чылда кылырының чурумунуң дугайында 2010 чылдың март 9-та Тыва Республиканың Чазаның №64 док-таалы-биле бадылааны Дүрүмүнүн 6 пунк-тузун дараазында эдилге-биле бижиер:

«6. Акша төлөвилериниң хемчээлин тода-радып тура, ажил төлөвилеринге ССРЭ-ниң күрүне эрге-чагырга органнарының азы кү-рүне эрге-чагырганың федералдыг орган-нарының доктаадып тургусканы район коэффицентилерин, Россия Федерация-зының Күш-ажыл кодекзиниң 315 болгаш 317 чүүлдери-биле доктаадып тургусканы Кы-дыкы Соңгу чүктүң районнарына болгаш оларга деңгештирген черлерге ажилының стажы дээш ажил төлөвилеринге немелде хууларны барымдаалаар.»

4. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.

Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының кадрлар курлавырының дугайында дүрүмчө өскерилгелер кириериниң дугайында 2010 чылдың июль 31 №320 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының дээди албан-дужаалдары — кол албан-дужаалдарга күрүне албанының стажы ийи чылдан эвээш эвес азы мергежилининиң аайы-биле ажилдаан стажы беш чылдан эвээш эвес;

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының кол албан-дужаалдары — эгелек-чи албан-дужаалдарга күрүне албанының стажы ийи чылдан эвээш эвес азы мергежи-лининиң аайы-биле ажилдаан стажы үш чылдан эвээш эвес;

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының эгелекчи албан-дужаалдары — улуг албан-дужаалдарга күрүне албанының стажы азы мергежилининиң аайы-биле ажилдаан стажы үш чылдан эвээш эвес;

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының улуг албан-дужаалдары — күрүне албанының стажы чокта азы мергежилининиң аайы-биле ажилдаан стажы (дуржулгазы) чокта;

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының биче албан-дужаалдары — ста-жына кандыг-даа негелделер чокта.»

3) «Кадрлар курлавырының чөпшээрели-биле күрүне органының удуртукчузунуң албан-дужаалга томуйлаар болгаш хостаар күрүне албан-дужаалда-рынче, күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарынче кадрлар курлавырының составынче кириер специалисттерге дараа-зында квалификация негелделери салдынар: — профессионал эртемниң деңгели:

хамааты албанының албан-дужаалдары-ның бүгү бөлүктөрүнүн «удуртукчулар», «дузалакчылар (чөвүлекчилер)» категория-зының албан-дужаалдарына, оон аңгыда хамааты албанының албан-дужаалдарының кол болгаш эгелекчи бөлүктөрүнүн «ханды-рылга специалистери» категориязынга — дээди профессионал эртеми турар;

албан-дужаалдарының улуг болгаш биче бөлүктөрүнүн «хандырылга специалистери» категориязының албан-дужаалдарына — ажил-чорудулганың угланышкынынга дүгжүп турар ортумак профессионал эртеми турар;

— күрүнениң хамааты албанының (кү-рүне албанының өске хевирлериниң) стажы азы мергежилининиң аайы-биле ажил стажы (дуржулгазы);

Ю.О. САЙЗУ.

балының Хоойлжудулга палатасы депутаттарының соңгулдаларының «Ийында» Хоойлунун 71 чүүлүнүн 3-10

УРУГЛАРГА БИЛИИН СӨҢНӨП ЧОРУУР

2010 чылды Башкы чылы кылдыр чарлааны башкы кижиге канчаар-даа өөрүнчүг болбастың газы чок. Бо чыл бистиң школависка ийи дакпыр ырлалдың чылы болуп турар. Чүге дизе 2010 чылдың сентябрь 30-де Тес-Хем кожуунунң аргаланды ниити билиг ортумак школазы тургустунганындан бээр 60 чылын демдеглээр.

Школавыста шудургу ажилдап башкылар хөй. Оларның да математика башкызы үндүүвна Сондуймааның макталдыг. Уругларның билии, сагылга-чуруму, дилгеи дээш, амыр-дыш күжүн харам чокка өргүп хүндүлүг башкы. Ооң уруглары чылдың-на өөреникчилер аразын-неглеринге шаңналдыг ээлеп келген. Башкызы-рген быжыг билинге дая-озукчулар чылдың-на орту-таш дээди өөрөдиге чер-чедишкенин кирип ап ту-а-нелер ону сумунуң буян-чызы деп үнөпөп хүндү-

Сондуймаа 1976 чылда Кы-башкы институтун чедиш-дооскаш-ла, эртемниң башкылап эгелзэн. Хөй дургузунда башкының ажил-ижин кылып, ажи-төлүңгө шынарлыг,

быжыг билигн бээр дээш ажилдап чоруур биче сеткилдиг, кызымак-кай, кежээ башкы-дыр. Ол «Рос-сия Федерациязының эң-не тергин башкызы — 2010» деп аттын тө-лептиг эдилекчизи болган. База ол ышкаш Зоя Күндүүвна — аныяк-тарның дагдыныкчызы. Ол байлак дуржулгазын аныяк башкыларга дамчыдып, арга-сүмезин берип чо-руур. Чаңчыл болган семинарларга башкы ажыглап турары чаа педтех-нологияларның аргаларын көргү-зүп, ону кичээлдерге канчаар ажыглап турарының тайылбырын берип турар. Башкының көргүзүг кичээлдери бедик деңгелге эртер болгаш, аныяк башкыларга өөре-диглиг.

Хүндүлүг башкыны хөй-ле ай-тырыглар — уругларның өөрөдиге-ге сонургалын канчаар оттура-рыл, күш-ажылга ынак болурунга канчаар кижизидерил, угаан-ме-дерел сайзырадылгасы, алган би-лиглерин амыдыралга ажыглап би-лир кылдыр канчаар чаңчык-

Хоочун башкы
З.К. Сондуймаа.

тырыл дээш, оон-даа өске айты-рыглар дүвүредип чоруур. Үстү-де ол айтырыгларга харыыны ты-вары-биле башкы күженишкенин ажилдап чоруур. Уругларга ынаа, оларның келир үези дээш сагыш аарып чорууру, ажылынга бердин-гени башкыны «чалгынналдырып», хөй-аыт кирип турар дизе, чазыг болбас.

Ол билин бедидери-биле чүгле республикага эвес, а республика-дан дашкаар черлерге болган ян-зы-бүрү курстарга, семинарларга өөренип ап турар. Алган билиг-

леринге даянып, уругларның со-нуургалын оттурары-биле янзы-бү-рү хевирлиг кичээлдерин эрттирип турар. Башкы кичээлдеринге дыка шыңгыы негелделиг. Ол чокка уругга билиг бээр суларай бээр дээрзин бо-ла онзалап чугаалаар. Көдээ школада өөрөдигеи кош-как-даа, шыырак-даа өөреникчи-лер чаңгыс класста болганда, аңаа тускай аргалар херек. Уругнуң билииниң деңгелин аайы-биле З.К. Сондуймаа янзы-бүрү карточ-каларны белеткээш, кошкак уруг-ларга дуза кадып, шыырак өөре-никчилерни деткип, билин ханы-ладып ажилдап турары онзагай.

Зоя Күндүүвна — сумунуң хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Ол ада-иелер-биле сырый харылзаалыг, оларга арга-сүмезин-даа берип чоруур. Үзүк-тел чок 38 чыл дургузунда школага башкылап, үре-түнелдиг ажилдап келгени дээш «Улус өөрөдигеи-ниң тергини» деп хөрек демдек-тин, «Күш-ажылдың хоочуну», «Тес-Хем кожуунуң хүндүлүг ха-маатызы» аттарның эдилекчизи ба-за хөй санныг хүндүлел бижик-терге төлептиг башкы.

Чечен ТАРЫЙ-ООЛ,
Чыргаланды ортумак школа-зының директорунуң методи-ка талазы-биле оралакчызы.
Тес-Хем кожуун.

ӨРТ АЙЫЫЛЫ ТУРГУСТУНУП КЕЛЗЕ...

Өрт халавы каража чедире-ринден аңгыда, ол кижилерниң амы-тынынга айыылды эккеп турар. Өрттүң болуп турар чылда-гааннары колдуунда кижиниң хары-салга чок чоруундан, элект-рилиг херекселдерниң үрелге-нинден, чаңгыс розеткаже хөй ток кожааларын сукканындан, одалга суугуларының эргижиреп баксыраанындан, өрттүң айыыл чок чоруунуң дүрүмнерин сагы-ваанындан база өжегээр, сагыш-ты-биле өрт өөскүткен чорук-тардан дээш, оон-даа өске. База ол ышкаш орун кырынга таак-пыны өжүрбейн кааптары, таакпылап болбас черлерге ону кыпсыры, одалга суугуларынга бензинни ажыглаары болгаш күштүг токтуг электри херек-селдерин, ылаңгыя хол-биле кылган кылымал чүүлдерни, кичээнге чок ажыглаары өрттүң хып үнген кол-ла үндезини бооп турар.

2010 чылдың июль 6-да Кызыл хоорайның Шевченко кудумчузунуң 107 дугаар бажы-нының 3 дугаар квартиразында болган өрттүң түннелинде, бажының серизи, удуур, чем кылыр өрээлдерниң ханалары, дээвири шывы өртке алыскан. Өрттүң хемчээли 20 дөрбелчин метр болган, ооң өөскүп үнген чылдагааны Александр Фи-липповтуң таакпылап турган үеде кичээнге чок чоруундан болган. Түннелинде бажының ээзи амы-тынындан чарылган.

2010 чылдың эгезинден бээр өрт халавындан 3 кижиге амы-ты-нындан чарылган, 12 кижиге кем-дээн.

Бажың иштинге хай-халап болуп, өрт болу бергенде, ол эт-сеп, көжегелер, хевистер, эжик, соңга, чаа база электри уда-зыннарны сери дамчытыр дүр-ген өөскүп үнер. Дүргени-биле чогуур хемчеглерни ап, суг, орун шывы, өл пөс быжындызы дээр ышкаш бар-ла чүүлдерни ажы-лап, өрттү өжүрер. Агаар агымы өрттү өөскүдөр чүве болганда, ынчангаш эжиктерни болгаш соң-галарны хаар, газты ыяк дуглап, электри энергиязын өжүрер бол-гаш ол дораан өртке удур кам-галал албанынче долгаар. Өрт болуп турар черни, ооң чылда-гаанын база кижилерниң амы-тынынга айыыл барын дарый дамчыдар. Байдалды тодарады-ры-биле бодунуң ат-сывын, телефон дугаарын айтып бер-геш, оран-савадан дүргени-биле үнер база кожаларын сагын-дырып каарын утуп болбас.

Өрттүң айыыл чок чоруунуң дүрүмнерин хажытканы дээр административтиг харысалга РФ-тиң Кеземче кодекзиниң 20.4 чүүлү-биле көрдүнген.

Ролан МОНГУШ,
Кызыл хоорайның өрт хай-гааралының талазы-биле күрүне инспектору.

Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институту 65 харлап турар

ЭРТЕМ ТӨВҮ

2010 чылдың октябрь 10-да республиканың эң-не баштайгы эртем төвү — Тыва Республи-

н Чаззааның чанында Тываның гуманитарлыг чилелдер институту 65 харлаар. 1945 чылда аның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем чилел институту (ТДЛТЭШИ) Салчак Токаның тап турганы Тыва Арат Республиканың Эртем тединден үндезилетинип тургустунган.

баштай дыл болгаш ас чогаалы болгаш чечен өгү болгаш этнография тургустунган. 1950 иститутка аныяк тускай тер Москва, Ленинград десса хоорайларның дээ-илге черлериниң доозук-межи-п келген. Оларның Ю.Л. Аранчин, А.Ч. Ч. Сат, А.К. Калзан, В.Ч. И. Вайнштейн, Л.В. В.В. Осипова оларны болуп.

уттун төөгүзүңгө тыва хөгжүлдесинге кайгам-үлүг-хуузуң кириген-гай эртемденер: бах, В.И. Дулов, Л.П. По-И. Вайнштейн, М.П. А.П. Окладников, Э.В. Е.И. Убратова, В.М. А.Д. Грач, М.А. Дэвлет, асов, В.П. Дьяконова, торный, Ф.Г. Исхаков, шкин, И.А. Батманов желерниң-даа аттарын еглээр ужуруг бис.

төвүнүң ажил-чорудул-дишкенин болурунга уузуң кириштирип, аң-илдарда Л.Б. Чадамба, бов, Ю.Л. Аранчин, Ч.М. Д. Март-оол эртем-би-дуржулгазын, бүгү кү-биле тыва эртемге өр-

гүп, удуртуп келген.

2008 чылдың октябрыдан бээр институттун директору К.А. Би-челдей баштайгыларның ажил-чорудулгасын уламчылап, амгы үениң негелделеринге дүүштүр сайзы-радып, чедимчелиг баштап турар.

Институтта республиканың эң-не шылгараңгай библиотекалары-ның бирээзи — эртем библиоте-казы ажилдап турар. Ында 65 чылдың дургузунда 100 000 ажыг ном-дептерлер чыгдыган. Олар-ның санынче эң-не ховар дээр 400 хире экземпляр номнар, 1930 чыл-дардан бээр 2010 чылга чедир пар-латтынып келген 30 000 экземпляр солун-сеткүүлдер кирип турар. Эртем библиотеканың мөөңнет-тинген ол гуманитарлыг эртемнер курлавыры-биле институттун эр-тем ажилдакчылары, Россияның база даштыкы чурттарның янзы-бүрү булуңнарындан келген аспи-рантылар, докторантылар, Тыва Республиканың дээди болгаш ор-тумак өөрөдиге черлериниң база ортумак школалар башкылары, студентилери, өөреникчилери хүн бүрүде ажилдап турар.

Бижимелдер фондузунда тыва-ларның төөгүзүңүң, дылының, аас чогаалының, чечен чогаалының бол-гаш культуразының эң-не ховар дээр дээжилери: ТАР үезиниң ян-зы-бүрү эрги бижиктери, судур-

лар, номнар, дептерлер, сеткүүл-дер, солуннар, карталар болгаш чуруктар; этнографтыг материал-дар, оларның аразында хамнарның болгаш сарыг шажынның дериг-херекселдери кадагалаттыган. Ук материалдарның каш янзы дыл-дарда: тыва (латин болгаш кирил үжүктөргө үндезилээн), моол (эрги моол бижи, ойраттарның «тода» бижи, кирил үжүкке), төвүт (таңгыт бижи), орус, бурят, немец болгаш англи дылдарда бижит-тинген хевирлери бар.

Чартык чүс чыл ажыг үениң дургузунда институттун эртем ажилдакчылары 300 ажыг эртем ажилдарының тускай үндүрүл-гелерин белеткээш, парлаткан.

12 эртем докторларын, 40 ажыг эртем кандидаттарын белеткээн. Институттун чоргааралы хоочун-нар, Тыва Республиканың эр-теминиң болгаш улус өөрөдигеи-ниң тергиннери З.Б. Чадамба, М.А. Хадахан, Д.А. Монгуш, М.Х. Маң-най-оол, Б.И. Татаринцев олар бис-тин-биле ам-даа эгин кожа ажил-дал чоруур. Коллективистиң база бир хоочуну Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Н.Е. Тутуни-биле Улуг Тирилгениң юбилейлиг чылын өөрүшкү-маң-найлыг уткуп байырладыыс.

Амгы үеде институт Тывада гу-манитарлыг эртемнерниң кол төвү болуп турар болгаш, ында рес-публиканың шыырак дээр эртем-деннери ажилдап турар. ТГШИ «Тыва кижиге» деп энциклопедияны белеткеп үндүрерин планнап турар. Советтиг үе-чаданы (1944-1991 ч.) хаара тудуп турар «Тыва төөгүзү-нүң» үшкү томун, ол ышкаш «Тыва чечен чогаалдың төөгүзүңүң» бир-ги томун коллективтиг авторлар белеткеп турар.

Дыл секторунуң шылгараңгай

эртемденнери: Д.А. Монгуш биле Б.И. Татаринцев тыва дылдың сло-варьларын: тайылбырлыг словарь-ның III бөлүмүн; этимологтук сло-варьның V бөлүмүн тургузар ажилдарын уламчылап турар. Аас чогаалының сектору Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүк улуста-рының «Аас чогаалының турса-каалдары» деп 60 бөлүмнүг бөлүү-нүң үндүрүлгелериниң уланчызы «Тываларның бурун чугаалары (мифтери), тоолчургу болгаш төөгү чугаалары» деп сонуурган-чыга ажилды белеткеп турар. Куль-тура секторунуң эртем ажилдак-чылары тываларның үндезин куль-туразын болгаш хөгжүм уран чүү-лүнүң өнүгүзүн, Тываның орус чурт-такчыларының төөгүзүн болгаш культуразынга хамаарышкан шин-чилел ажилдарын чорудуп турар. Тываның казымал байлактарын шигээдири болгаш демир-орук тудуу-биле холбаштыр Тывага со-циал эпиг байдалдар тургузары-ның айтырыгларын, ол ышкаш өске-даа чурттакчы чоннуң хөй-ниитиниң санал-оналын, бодалын өөренип көөр талазы-биле шинчи-лел ажилдарын социология сектору чорудуп турар.

Институт 2009 чылдан эгелзэш тыва болгаш орус дылдарда эртем база ниитилел-политиктиг «Эртем сөзү» биле «Слово плюс» деп со-луннарны парлап үндүрүп турар.

Ол-ла үеден бээр институтта «http://tigi.tuva.ru/» деп интернет-сайт ачылтылган. Ында ниити институттун база ол ышкаш эртем ажилдакчыларының тус-тус шинчи-лел ажилдарын болгаш медээ-тайылбырлыг төлөвилелдерин чырыдып турар.

Марина ХАРУНОВА,
ТГШИ-ниң директорунуң эр-тем талазы-биле оралакчызы.

Октябрь 1- Бүгү-делегейниң улуг назылыг кижилер хүнү

КАДЫКШЫЛДЫ, ӨӨРҮШКҮНҮ КҮЗЕДИВИС!

Чоокта чаа 85 чыл юбилейин демдеглээн «Шын» солун редакциязынга аңгы-аңгы чылдарда ажилдап чораан, амгы үеде хүндүлүг дыштанылгазында аас-кежиктиг чурттап оорар, амгы салгалдың чоргаар-ланыры хоочуннар эвээш эвес. Оларның дугайында юбилей хүнүнде-даа, аңаа уткуштур-даа үнгөн солунуң номерлеринге бижип, чамдыктарыңа сөстү берип турган бис. Ынчангаш улуг назылыг жур-налистерниң аттары номчукчуга билдингир бол-ганындан бөгүн оларны адаваалы.

«Шын» солунуң редакция коллегиязы Бүгү-деле-гейниң улуг назылыг кижилер хүнүгө уткуштур кол-

лективтиң хоочуннарыңа, харылзаазын бистиң-биле үспейн чоруур авторларыңа, «Шынны» чырыкче үн-дүреринге хөй-хөй чылдарның дургузунда боттары-ның улуг күженишкенин үндүрүп келген техниктиг ажилдакчыларга, полиграфистерге, солунуң номер бүрүзүн чагыкчыларга саадал чок чедирип келген почта ажилдакчыларыңа болгаш бистиң солунувус-биле холбаалыг өске-даа бүгү кижилерге, улуг назы-лыг чагыкчыларыңа изиг байырыңа чедирип, быжыг кадыкшылды, өөрүшкүнү, амыдыралдың бүгү-ле айтырыгыларыңа тура-соруктуг болурун күзеп тур!

«Шынның» редколлегиязы.

ТЕС-ХЕМНИҢ
ПЕНСИОНЕРЛЕРИНГЕ БЕЛЕК

Хүндүлүг «Шын» солунуң редакциязы!

Тес-Хем кожуунуң пенсионерлери, «60 харлыглар» клувунуң кежигүннери силерниң солунуңар дамчыштыр Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оолга болгаш республиканың күш-ажыл болгаш социал хөгжүлдө яамызының сайыды Каң-оол Тимурович Даваага бистерге тодаргай дуза-деткимчени чедиргени дээш сеткиливис ханызындан өөрүп четтиргенивисти илереттис.

2009 чылдың апрель айның төнчүзүнде бистиң кожуунувуска ТР-ниң Чазааның Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оол бодунуң оралакчылары болгаш сайыттары-биле чедип кээп, Чыргаланды су-музунга кожуунуң активи-биле ужуражып, хуралды эрттирген. Ол хуралга Самагалдай сумузуңуң пенсионерлер эвилелиниң болгаш «60 харлыглар» клувунуң удуртук-чузу ажылының дугайында чугаа-лап, хоочуннары эмнээр «Нуга-Бест» деп массаж орунун кожуун-нуң пенсионерлери боттарының пенсиязындан дадывырны чыгаш садып алыр деп дугурушканының дугайында саналдаан. Силер бис-тиң ол ажылывысты үнелеп, дет-кээш, «Нуга-Бест» деп массаж орунун садып бээри-биле дуза-лаарыңарны аазаан болгай силер. Сөглээн сөзүңерге ээ болдунар, хүндүлүг Шолбан Валерьевич. Чоокта чаа республиканың күш-ажыл болгаш социал хөгжүлдө яамызындан ол орунну улуг өөрүшкү-биле алдывыс. Ол дээрге

бистерге канчаар-даа аажок үнел-леп четпес белек-тир. Кожуунуң төп эмнелгезинде бир кабинетти эде кылып, дерип белеткеп турар, «Нуга-Бест» маңаа ажилдаар. Ок-тябрь 1-де Бүгү-делегейниң улуг назылыг кижилер хүнүнде төп эмнелге болгаш пенсионерлер эвилели демнежи алгаш, «Кадык-шыл» клувунуң болгаш оруннуң ажилдап эгелээриниң байырлыг ажыдышкынын организастап эрт-тирер бис. «Кадыкшыл» клува чоннуң кадыын быжыглап, кадык омур-хевирлиг амыдыралды чон ортузунга калбаа-биле суртаал-даар дээш ажилдаар сорулгалыг. Биске берген белээр дээш сил-лерге мөгейдивис, хүндүлүг Шол-бан Валерьевич, Каң-оол Тимур-ович! Силерге каң кадыкшылды, аас-кежикти, бүгү күзелдериниң боттанырын болгаш ажил-иш-чи сеткил-хөөннү сеткиливис ханызындан күзедивис.

Тес-Хем кожуунуң пенси-онерлер эвилели болгаш «60 харлыглар» клува.

АНЫЯК
БАШКЫЛАРГА
КОНКУРС

2009 болгаш 2010 чыл-дарда дээди өөредилге чер-лерин дооскан, 500 муң рубль хемчээлдиг федералдыг дет-кимче алыр ужуруг доозук-чуларның аразындан Россия Федерациязының Өөредилге болгаш эртем яамызының шилип алганы республиканың дараазында муниципалдыг өөредилге албан черлериниң школаларыңа хостуг олут-тарны ээлээр кордакчылар конкурзун

Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызы чарлап тур:

1. Барыын-Хемчик кожуун-нуң Кызыл-Мажалык суурда №2 ортумак школага физика башкызы.

Кордакчыларга негелделер:

- дээди өөредилге черле-рин дооскан үези—2009 бол-гаш 2010 чылдар;
- дээди эртеминде мерге-жили хостуг олутка дүгжүрү;
- дипломунда ортумак баллының бедии;
- ажилдаар черинче 5 чылдан эвээш эвес хуусаада көжеринге белени.

Документилерни хүлээп алыр чер: Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызы, адреси: Кызыл хоо-рай, Калинин кудумчузу, 16, каб. 216, т. 6-11-76, 6-22-54.

Документилерни хүлээп алыр үези:

2010 чылдың октябрь 6-га чедир ажил хүннеринде болгаш ажил шактарында.

Конкурс эрттирер дуга-йында чарлалды Тыва Респуб-ликаның Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказы-ның яамызының www.tuva-то.ru. деп сайтында кириген.

Төрүттүнген хүнүңер-биле!

Бистиң ынак авабыс Елизавета Уйнушкаевна ООРЖАК 2-де 52 харлаар, ынак ачабыс Николай Шөйбээдеевич О октябрь 6-да 53, дуңмавыс, акабыс Аңчы ООРЖАК октябрь 29 харлаар.

Ада-иевис амгы үеде Сүт-Хөл кожуунуң Суг-Аксы ажилдап-чурттап чоруурлар. Авабыс «Хүнчүгөш» уруглар поварлап ажилдап чорааш, эки ажылы дээш хөй-хөй шаңк чаалап алган. Амгы үеде хүндүлүг дыштанылгада. Ачабыс ортумак школазынга хөй чылдарда ажил-агай эрелекчилер ам-даа алдар-аттыг ажилдап чоруур. Ол «РФ-ти өөредилгезиниң тергизини» деп хүндүлүг аттан эгелээш шаңналдарның эдилекчизи.

Авабыс, ачабыс кайызы-даа — күш-ажылдың хоочуннар. Дуңмавыс, акабыс Аңчы амгы үеде албан-хүлээлге оор Чечен Республикада.

Бисти өстүрүп, эртем-билигге чедирип, амыдыралдың оруунче айткарып, төлөптүг кижилер кылдыр кыска каан ада-иевиске четтиргенивисти илергейлээс ажил-ижинге, амыдырал-чуртталгазыңа аас-ке узун назынны күзеп тур бис.

Хүндүткел-биле,

уруглары, оолдары, күдээлери, кенээлери уйну

Бистиң эргим, хүндүлүг ачабыс Дайынчы Хомушкеевич Ду бо чылдың сентябрь айда 65 харлаан юбилейин демдеглэ-бүгү назынында Мөңгүн-Тайга кожуунуң «Малчын» совхоз эмчизи болуп ажилдап келген. Бодунуң мергежилиниң ооң мал-маганны эмнеп, кызымак күш-ажылы-биле чонунуң хүндү чаалап алган кижиге. Чүгүл ол эвес, ачабыс биче сеткилдээ хөй-ниитичи деп чаңгыс чер-чурттугларыңа үнелди чор-дын. Ынчангаш ынак ачабыска төрүттүнген хүнү-биле дар-оо уругуларны бараалгаттывыс:

Аары-хамчык болбазын дээш
Аалдар кезип, малдар эмнээр
Ачабыстың ажил-ижи
Ачылыг-даа, буянын-даа.
Чыккылама соок-даа турда,
Чайның изии дендээнде-даа,
Чыдын чытпас, олут орбас
Шыдамыккай ачабысты.

Кожуунувус аалдарыңа
Хойнуң бажы өзүп турар,
Аьды, сарлыг кодан сары,
Ачабыстың ажыгы-дур,
Алдан харны ашкан-да,
Адак-бышкааң чиик,
Чонга, чуртка барган,
Чорууруңа өөрүп чор.

Уруглары, уйну

КЫРГАН-АВАМ

Октябрь 1 — Бүгү-делегейниң улуг назылыг кижилер хүнү. Бо кайгамчыктыг байырларда рес-публиканың бүгү хоочуннарыңа база улуг назылыг өгбелеривиске быжыг кадыкшылды, аас-кежик-ти, узун назынны сеткилимниң ханызындан күзээр-дир мен. Бис-ке, аныяк салгалга, шаңнаан аас-кежиктиг чуртталга, амыдырал дээш аажок хүндүлөп, үнелеп, чоргаарланып, четтиргенивисти илердир чараш сөстер безин тыппазывыс ужуру ол.

Мээң эң-не эргим кырган-авам Сес-Сюрюн Успуновна О Чыраа-Бажы суурда чурттап олурар. Ооң хары 80. Ынак кы-авамга бо чараш байырлал таварыштыр байыр чедирип, бичи-чылыг, чымчак сөстөрү сөглөп, кадыкшылы быжыг болу-йөрээп, бистиң аравыска ам-даа хөй-хөй чыл чуртта күзевиишаан дараазында одуругларны бараалгаттым.

Кырган-авам «кызыл-дустап» чоруй баарга,
Кырган-авам кара чааскаан артып калган.
Салым-чолдуң нарын орун ажып эртип,
Бодун сула салдырмай, бурунгаарлаан.

Кызыл дерик төп чорааш өстүргениң
Алдын ышкаш оолдарың сени кагды.
Ам бо хүнде ажыг-шүжүг коппазында
Кырган-авам сени көргөш, кээрзеп чор мен.
«Аза сарты» чаңгыс кызык уруу мени
Азарганчыг биче шаамдан азырадың.
Энерелдиг сеткил долган энем сеңээ
Чаңгыс уйнуң баарың орта мөгөөр мен.

Белекмаа Ооржак

ТывКУ-нун студенти

«Энергострой» КХН

Кызыл хоорайның «Энергетиктер» микрорайонунда 11 дугаар бажында чаа 30 квартиралыг, чурттаарыңа аажок таарымчалыг квартираларны садып тур.

1 өрээлдиг квартира—
44 дөрбелчин метр;

2 өрээлдиг квартира—
72 дөрбелчин метр.

Соңгаларын пластиктен кылган. Чылыг дамчыдылгазын, изиг болгаш соок сугларны квартиралар аайы-биле санап турар.

Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 2а,
телефоннары: 4-85-29.

Мобиль телефоннар: 8-923-268-9073, 8-905-920-4101.

БОДУНУҢ КВАТИРАЗЫ БОЛУР!

«Ипотека агентилели» ААН болгаш Россияның Ажаалга банкызын дамчыштыр ипотека чээлизин берип турар.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнун оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail: shyntuva@mail.ru
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажил-агы — 2-17-09, очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 7610. Чагыг 116. Номерни парлагаче дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

АГАР САНЫЫС: № 4070381090000010000 ОАО НКО «Тувакредит»
Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 049304
Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга бол-массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ор-Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну чылдың май 14-те эде бүрүткээн.
Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
ТР-ниң «Тываполиграф» ААН-ге парлаан.
(Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодол-редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айтылган сан-болгаш өске-даа фактылары, дыннадылары дээш авторлар бот-харылаар.